

ČEŠKA SEOSKA MLADEŽ (1935. – 1941.)

Sažetak

Kulturni život pripadnika češke nacionalne manjine u Hrvatskoj veoma je slojevit. Moguće ga je pratiti i preko raznih običaja iz svakodnevnog života, a nekad i preko prikaza rada raznih kulturnih udruga ili ustanova. Neke oblike kulturnog života već su zabilježili mnogi istraživači s prostora današnje Češke, ali nedostaju još prikazi o doprinosu pojedinih kulturnih društava u njegovanju kulturne baštine pripadnika češke nacionalne manjine. Težište u ovom radu stavljeno je na rad jednog dijela seoske mladeži koja je postala jaka karika i poveznica s ostalim kulturnim udrugama pripadnika češke nacionalne manjine čineći s njima jednu cjelinu i bila propagator i nositelj češke kulture na današnjem području Bjelovarsko-bilogorske županije.

Organizirani samostalan rad pripadnika seoske mladeži počeo je nešto kasnije, nakon što je stekla mnoga korisna iskustva radeći u češkim *besedama* (udrugama) u sjeni starijih naraštaja. Nezadovoljni takvim odnosom, ponekad i sadržajem rada, mladi su se odlučili na samostalan rad. Prva takva udruga pod nazivom Udruga mladeži seoskog pomlatka (UMSP) osnovana je 1935. godine u Lipovcu (Ljudevitinu Selu) kod Daruvara, a zatim su one osnivane i na širem daruvarskom prostoru u selima u kojima su u većem broju živjeli pripadnici češke nacionalne manjine. U razdoblju 1935. – 1941. godine u široj daruvarskoj okolici bilo je osnovano 15 takvih udruga koje su 1940. godine imale 920 članova, što je bilo oko 60 članova po jednom selu. Sve su te udruge imale svoje vodstvo i bile samostalne, ali su bile udružene u zajedničku (krovnu) udругu nazvanu Udruženje seoskog pomlatka (USM) koja je imala također svoju zajedničku upravu na čelu s učiteljem i predsjednikom Karlom Herotom, koji je bio glavni inicijator osnivanja udruga seoske mladeži i glavni kreator njihove politike.

Ove udruge mladih bile su pokretačka snaga kulturnog života i rada u svojim sredinama i njihov je rad bilo moguće pratiti do izbijanja rata 1941. godine.

Ključne riječi: Udruga mladeži seoskog podmlatka (UMSP); Udruženje seoskog podmlatka (USP); Karlo Herot; Čehoslovački savez; Prokūpkova gospodarska škola; žetvene svečanosti.

Uvod

U ljudskoj prošlosti kultura je bila sastavni dio svakog naroda i na svakom prostoru na kojem su živjele organizirane ljudske zajednice. Ako se prihvati definicija da je kultura sve ono što je čovjek stvorio fizičkim i umnim radom, dolazimo do zaključka da je njezin cjelovit prikaz teško prikazati. Jednako tako treba razlikovati one kulturne tekovine koje su sastavnice svakodnevnog života ljudi u nekoj sredini od onih koje su stvorili pojedinci zahvaljujući svojem daru, ali i okolnostima u kojima su živjeli. Poznato je da su kroz ljudsku prošlost kreatori višeg stupnja kulturnog života bili ljudi koji su pripadali višem sloju društva, dok je to ostalima bilo uskraćeno, u najboljem slučaju bili su samo promatrači svega onoga što bi se moglo nazvati kulturnim događajem.

Pojava građanskog društva i njegovo širenje tijekom 19. stoljeća doveli su i do drugačijeg odnosa prema kulturi. Ona je postala dostupna širem krugu stanovništava, škole nisu više bile privilegije samo gradova i bogatih, jer su se počele otvarati i u seoskim sredinama. U brojnim građanskim revolucijama i pokretima sudjelovala je u velikom broju tadašnja mladež iz čijih su se redova iznjedrili i mnogi mladi lideri, od kojih su se mnogi uključili u politički ili kulturni život. Takvi su se pojavili i na političkoj pozornici na hrvatskim prostorima tijekom druge polovine 19. stoljeća u gradskim sredinama, a tek u prvim desetljećima 20. stoljeća mladež je počela nastupati u javnom životu i u seoskim sredinama. Takvi procesi, negdje ranije a negdje kasnije, javili su se u cijeloj Europi. Pojavom građanskog društva počeo se mijenjati i dotadašnji svjetonazor. Jedan od pokreta mladih bio je sokolski pokret koji se pojavio u Češkoj početkom druge polovine 19. stoljeća,¹ a proširio se i na hrvatska područja. Iza sokolskog pokreta bio je i svjetonazor koji nije bio usmjeren samo na jačanje tijela i duha mladih nego je to bio i pokret koji je zagovarao i razne oblike kulturnog rada. Velik doprinos njegovu širenju dale su brojne škole koje su se od druge polovine 19. stoljeća otvarale i u seoskim sredinama.

Bilo je to razdoblje kada dolazi i do promjena u obiteljskom životu. Zbog promjene gospodarskih prilika, došlo je i do raspada seoskih zadruga, umjesto velikih obitelji pojavile su se manje porodice. Mladi se više nisu mirili ni sa svojim ranijim položajem unutar obitelji u kojima je vladala ustaljena hijerarhija prema kojoj su glavnu riječ imali odrasli članovi, dok su žene, mladež i djeca bili isključeni iz

¹ U Češkoj se sokolski pokret pojavio 1862. godine, a odande se proširio u sve slavenske zemlje Austro-Ugarske. Taj se pokret širio pod geslom o zdravom duhu u zdravom tijelu, slavenskom zajedništvu, domoljublju i jednakosti među ljudima. U Zagrebu je sokolska organizacija osnovana 1874. godine, a u Daruvaru Hrvatsko sokolsko društvo 1906. godine. O Hrvatskom sokolu u Daruvaru pisao je: Herout, Vjenceslav (2012., 2013.), 150. godišnjica sokolskog pokreta. *Vrela*. Daruvar: Ograna Maticice hrvatske, br. 37, str. 14-21; *Vrela*, br. 38, str. 23-35.

odlučivanja. Mladi su počeli javno djelovati najprije u gradovima, gdje se dio gradske studentske omladine više nije bio zadovoljavao radom pojedinih državnih institucija u kojima su bile zastupljeni uglavnom stariji kadrovi. Mladi su na prijelazu dvaju stoljeća bili glavni pokretači i nosioci raznih pokreta. Neki su od njih zbog buntovnog vladanja bili izbačeni sa sveučilišta, neki su nastavili školovanje u nekim srednjoeuropskim gradovima, gdje su se napajali raznim idejama koje su kasnije, u prvim desetljećima 20. stoljeća, prenosili na hrvatsku političku scenu. Do nastanka Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca na prostoru današnje Hrvatske među tadašnjim Česima kulturni rad bio je još u povojima. Prije svega treba razlikovati Čehe koji su živjeli u gradskim sredinama od onih koji su živjeli u selima. Oni prvi dolazili su u hrvatske gradove kao izučeni zanatlije, činovnici i visokoobrazovani stručni kadrovi (učitelji, profesori, inženjeri, veterinari, liječnici, graditelji...) i oni su dali velik doprinos gospodarskom razvoju pojedinih hrvatskih gradskih sredina. Oni drugi dolazili su uglavnom iz seoskih sredina, bilo je među njima ratara i zanatlija, ali je razlog njihove migracije u prenapučenosti stanovništva na pojedinim područjima Češke i Moravske. Oni su svojim dolaskom popunjavali pojedina hrvatska sela i pridonosili su napretku u ratarskoj proizvodnji. I među takvima je bilo razlike jer su neki od njih u matičnoj zemlji prodali svoja domaćinstva i ovdje kupili domaćinstva sa znatno većim površinama obradivih površina.² Bilo je i onih koji su ovamo dolazili s malim ušteđevinama, pa su ovdje obradive površine stjecali krčenjem šuma i tek tijekom vremena postajali vlasnici tako stečene zemlje.³ Među Česima u gradovima i Česima u seoskim sredinama na hrvatskim prostorima Austro-Ugarske nisu postojale gotovo nikakve veze. Bila su to dva različita svijeta u kojem se prvi organizirani kulturni život započeli Česi u gradovima. Prva kulturna udruga Čeha pod nazivom *Češka beseda*⁴ bila je osnovana je u Zagrebu 1874. godine. U seoskim sredinama takvih udruga još nije bilo. Kulturni život ovdje se ograničio na održava-

² Najviše su se Česi naseljavali na područje Požeške županije i područje dijela Vojne granice (Križevačke i Đurđevačke pukovnije) koja je bila ukinuta 1871. godine. Njezina su područja kasnije bila uključena u Bjelovarsku-križevačku županiju. Budući da su to bila do konca 17. stoljeća granična hrvatska područja – jednim dijelom pod osmanskom vlašću, a drugim dijelom pod Habsburškom Monarhijom – bila su slabo nastanjena. Proces naseljavanja tog područja trajao je od 18. do početka 20. stoljeća.

³ Iako se često naglašava da se zemlja stjecala nakon krčenja zemlje, ipak je u stvarnosti to bilo drugačije. Bivši veleposjednici daruvarskih prostora i nakon 1848. godine zadržali su dio svojih posjeda, uglavnom šuma. Nakon krčenja oni su posebnim ugovorima od kolonista tražili da obrađuju i njihove neraspoređene površine u smislu radne obveze. Time su kolonisti otplaćivali dobivenu zemlju, a pravo vlasništva na njoj dobili su tek nakon isteka ugovora koji je nekad trajao i 25 godina.

⁴ Riječ *beseda* neobičan je naziv za neku udrugu, a teško ju je prevesti na hrvatski jezik, iako se u njemu krije i hrvatski korijen riječi *besjediti*, *besjeda*. U češkom jeziku danas riječ *beseda* označava neki prigodan razgovor, obično ćaskanje i druženje. Vjerojatno je ta udruga uzela taj naziv iz istog razloga jer se htjelo okupiti zagrebačke Čehe na druženje na kojem bi se uz knjigu i pjesmu njegovao duh matičnog naroda. Kasnije su takve *besede* Česi osnivali i u drugim hrvatskim gradskim sredinama.

nja onih tradicija koje su Česi sa sobom donijeli. Osnivali su i manje glazbene sastave i čitali knjige koje su sa sobom donijeli ili im ih je rodbina slala poštom.⁵

Okolnosti koje su prethodile osnivanju udruga mladih

Nakon raspada Austro-Ugarske na njezinu je prostoru nastalo više novih država, ali zbog ranije raspšenosti stanovništva prema nacionalnoj pripadnosti, mnogi su ostali živjeti izvan granice matičnih država, pa su postali nacionalne manjine. Ta je sudbina zadesila ne samo Hrvate već i mnoge Čehe, Slovake, Poljake, Mađare...

U novostvorenoj Kraljevini SHS Česi i Slovaci postali su manjina. Najviše njih ostalo je živjeti u selima, dok su se mnogi iz gradova vratili u matične zemlje. Vratili bi se i oni u sela, ali za njih nije bilo slobodnih mjesta u ratarskim područjima, pa su ostali živjeti tamo gdje su i ranije živjeli. Brigu o njihovu kulturnom životu, prema međudržavnom dogovoru, preuzela je čehoslovačka vlada, matična zemlja njihova porijekla. Matična im je zemlja obećala skrb u očuvanju njihova identiteta, prije svega jezika i kulture.

Početak organiziranog i planskog rada među pripadnicima češke i slovačke nacionalne manjine smatra se 1921. godina, kada je u Osijeku osnovan Čehoslovački savez, krovna organizacije za sve pripadnike češke i slovačke nacionalne manjine na prostorima tadašnje Kraljevine SHS.⁶ Upravo preko njega čehoslovačka je vlada novčano pomagala ne samo tu krovnu organizaciju u kojoj su bili istaknuti Česi i Slovaci koji su ostali živjeti u Kraljevini SHS već i mnoge kulturne udruge.

Čehoslovački savez mijenjao je svoja sjedišta (Novi Sad, Beograd, Zagreb) i poduzimao velike napore da se u sredinama u kojima su živjeli pripadnici češke i slovačke nacionalne manjine otvaraju škole na nastavnom materinskom jeziku ili osnivaju kulturne udruge koje su trebale biti nosioci kulturnog života. Kod Čeha taj su zadatak trebale obavljati *besede* koje su stavile težište rada na čitanje čeških knjiga, osnivanje knjižnica i čitaonica, na igranje čeških igrokaza te na njegovanje češkog folkloru i pjesama.

Članovi središnjice Čehoslovačkog saveza bili su volonteri; jedini profesionalac bio je tajnik. U rukovodstvu Čehoslovačkog saveza bili su uglavnom ljudi iz većih gradova tadašnje države, neki su bili predstavnici čehoslovačkih gospodarskih i novčanih zavoda, zaposlenici nekih takvih tvrtki ili istaknuti slovački kulturni djelatnici s prostora

⁵ Kulturni život na prijelazu dvaju stoljeća u seoskim sredinama pridošlih Čeha bio je pokušaj preslike kulturnog života iz onih područja iz kojih su se doselili. Taj život bio je na nešto višem stupnju nego u hrvatskim selima, pogotovu po pitanju organiziranja zabavnih programa u povodu nekih blagdana. Daruvarski župnik Mijo Ettinger (1874. – 1966.) zamjerio je Česima takav oblik zabave, vidio je u tome raskalašenost i njegovu štetnost. Prve udruge koje su se osnivale na daruvarskim prostorima krajem 19. stoljeća bila su vatrogasna društva u koja su se učlanjivali i pridošli Česi; one su po svojem sastavu bile višenacionalne. Prve češke *besede* na širem daruvarskom prostoru osnovane su 1907. godine u Donjem Daruvaru i Prekopakri, u selima koja su bila predgrađa Daruvaru, odnosno Pakracu, tako da su i tamo rukovoditelji bili obrtnici i činovnici, iako su u članstvu bili i mnogi muški članovi tamošnjih ratarskih obitelji.

⁶ Tijek osnivačke skupštine, prijedlog statuta i rasprava vidi: Protokol sjezdu Čehoslováků. U: *Almanach Československého svazu v Kralovstvi SHS* (ur. Karol Lilge), Beograd, 1924., 106-120.

Vojvodine. Mnogi od njih nisu bili upoznati s problemima u seoskim sredinama, iako je u njima živio najveći broj pripadnika slovačke ili češke nacionalne manjine. U prvom razdoblju u rukovodstvu Čehoslovačkog saveza bili su uglavnom Slovaci iz Vojvodine, a preostali su bili Česi iz raznih tadašnjih gradova. Nacionalna pripadnost Čeha i Slovaka nije se isticala, ona je zamijenjena unitarističkim nazivom (Čehoslovaci), što je bilo u skladu s politikom unitarizma čehoslovačke vlade u prvim godinama postojanja njihove države. Po toj strani nacionalno pitanje u Čehoslovačkoj poklapalo se tada s politikom unitarizma u Kraljevstvu SHS (Srbohrvati, tri plemena jednog naroda...).

Za pokretanje kulturnog života na području tadašnje države bila je potrebna inteligencija, ali takvu Česi u seoskim sredinama nisu još imali. Nešto bolji u tome bili su Slovaci⁷ u Vojvodini, koji su već ranije imali svoje škole i dovoljno kadrova za kulturni i vjerski život. Na području Hrvatske, u seoskim sredinama, po tom se pitanju kretalo od ništice, jer je taj kadar trebalo tek stvoriti. Prvi obrazovani kadar češke nacionalnosti u Daruvar počeo je dolaziti iz Čehoslovačke ili iz gradskih sredina s područja Hrvatske u prvim godinama nakon završetka velikog rata. Oni su se uključili u rad tadašnje Čehoslovačke besede, koja je preuzela ulogu buditelja kulturnog života u Daruvaru, ali i u seoskim sredinama širega daruvarskog područja u kojem su u većem broju živjeli pripadnici češke nacionalnosti. Bili su to češki učitelji, glazbenici ili činovnici. Jedan od njih, Jaroslav Ditrich,⁸ u Daruvaru je već 1921. godine pokrenuo izlaženje čeških novina,

⁷ Slovaci u Vojvodini bili su uglavnom evangeličke vjere, pa su imali svoje svećenike koji su bogoslužbe obavljali na narodnom jeziku. Nacionalna svijest Slovaka bila je znatno izraženija nego kod Čeha.

⁸ Jaroslav Ditrich (1892. – 1959.) pripada uskom krugu onih ljudi koji su došli iz Čehoslovačke, a koji je pridonio kulturnom napretku među pripadnicima češke nacionalnosti na području Hrvatske u razdoblju između dva svjetska rata. Nakon dolaska u Daruvar vlastitim je sredstvima pokrenuo izlaženje češkog tjednika *Jugoslavski Čehoslovaci*. Dodatno se školovao i za učiteljsko zvanje, ali nikad se nije uključio u nastavni proces. Ipak, u Daruvaru je za odrasle organizirao tečajeve esperanta te je sudjelovao u mnogim akcijama kod osnivanja čeških beseda. On je kao jedan od prvih Čeha pridošlih iz Čehoslovačke ukazao na to da bi sjedište Čehoslovačkog saveza trebalo biti u seoskim sredinama, u kojima živi najveći broj pripadnika češke nacionalnosti. Zbog toga svojeg stava došao je u nemilost Čehoslovačkog saveza i onih institucija koje su pomagale Čehoslovački savez. Zbog toga su bojkotirali njegov tjednik, pao je u nemilost, pa je tjednik ustupio svojem suradniku Ottu Sobotki, koji se prilagodio tadašnjoj politici i spriječio prestanak izlaženje tjednika. Ditrich se divio Stjepanu Radiću i održavao je s njim pismeni kontakt. Rat je preživio na ovim prostorima skrivajući se, kako od njemačkih tajnih službi, tako i od onih koji su radili za njih. Često je mijenjao mjesto svojeg boravka, pa je pred kraj rata živio u Velikim Zdencima, gdje je kupio manje gospodarstvo i bavio se pčelarstvom. Pred kraj rata „Čerkezi“ su spalili njegovo domaćinstvo i bogatu arhivu, a on je život spasio bijegom preko Mađarske na prostor današnje Vojvodine. Nakon rata uključio se u kulturni život Čeha u novonastaloj državi. Iako je cijeli život bio lijevo orijentiran (socijaldemokrat), novi kadrovi u poslijeratnoj Savezu Čeha nisu mogli prihvatiti neke njegove poglede kojima je branio seljačko stanovništvo zbog politike koja je bila jednaka onoj nekadašnjoj politici u SSSR-u prema seljacima. Bio je jednostavno odbačen, pa se nakon rata vratio praznih džepova u matičnu zemlju, gdje je tek tada, u kasnim godinama, zasnovao brak. Nažalost, ni time nije bio završen njegov tragičan put. Češka manjina u Daruvaru nikad se nije ispričala njemu ili njegovim potomcima za sve neprilike koje su mu nanijeli neki vodeći kadrovi iz poslijeratnih čeških institucija. Vidi: Herout, Vjenceslav: *Nebude zapomenut, kdo na sebe zapominá. U: Přeřled, Jednota Daruvar, br. 30, 2012., 5-46.*

tjednika *Jugoslavenski Čehoslovaci*. Zaslugom pridošlih kadrova 1922. godine počela je u Daruvaru s radom niža pučka škola⁹, a oni su pridonijeli i osnivanju više čeških *beseda* na širem daruvarskom području.

U svom programu rada Čehoslovački savez¹⁰ dobro je procijenio da se za ostvarivanje kulturnih i gospodarskih ciljeva treba osloniti na sve ovdašnje čehoslovačke gospodarske korporacije i novčane zavode u ostvarivanju takvih ciljeva jer su oni davali veliki novčani doprinos za rad te krovne organizacije, ali i u financiranju mnogih kulturnih projekata. Dio novčanih sredstava dolazio je preko nekih čehoslovačkih institucija koje su brinule za „Čehoslovake“ izvan matične zemlje, stoga je Savez na prvo mjesto stavio osnivanje „čehoslovačkih škola“ i jezične tečaje kako bi se osposobili članovi udruga za provođenje politike Čehoslovačkog saveza.

U okviru Čehoslovačkog saveza postupno su se osnivali zasebni odbori zaduženi za razne segmente rada, od onih školskih preko kulturnih i gospodarskih. U rukovodstvu Saveza bili je zastupljeni isključivo muški članovi, bez mladih naraštaja. Iako se vodilo računa da u rukovodstvu Saveza i njegovim odborima budu predstavnici Čeha i Slovaka iz svih dijelova tadašnje države, ipak je pri tome bilo i problema. Budući da je to sve bio volonterski rad, mnogim članovima Saveza iz udaljenih mjesta putni troškovi za put u Novi Sad, gdje je u početku bilo sjedište Čehoslovačkog saveza, bili su velik izdatak.

Savez je dobro procijenio da se školovanjem treba stvoriti potreban mladi kadar za ostvarivanje mnogih željenih ciljeva, ali su mladi godinama bili izvan svakog odlučivanja, bez obzira na to što su bili glavni nosioci rada mnogih novoosnovanih kulturnih udruga u pojedinim seoskim sredinama. Za mijenjanje takvog odnosa trebalo je mijenjati način tadašnjeg razmišljanja, iako se nije moglo u kratkom vremenu stvoriti kvalitetan i kvalificiran kadar mladih. Novootvorene niže pučke češke škole davale su samo osnovna znanja i poznavanje češkog jezika. Bilo je malo onih iz seoskih sredina koji su nastavili daljnje školovanje jer je to bio dodatan trošak koji si je mogao priuštiti samo manji broj imućnijih obitelji. Neznatan broj onih koji su takvo školovanje završili bio je za mnoge sredine izgubljen, jer nije bilo radnih mjesta za njihovo zapošljavanje. Takvi su uglavnom svoju egzistenciju nastavili u gradskim sredinama i za češku manjinu bili su trajno izgubljeni.

⁹ Bilo je više tipova čeških manjinskih škola: privatne, dopunske, državne paralelne i putujuće škole. Brigu o njima u sklopu *Saveza* vodio je Prosvjetno-gospodarski odbor i Matica školstva. U početku su nastavni kadar činili učitelji iz Češke, a njima su se postupno pridružili neki ovdašnji učitelji češke nacionalnosti koji su se zatim doškolovali na mnogim jezičnim tečajevima češkog jezika ili su za takve organizirani tečajevi na ovdašnjim prostorima.

¹⁰ *Čehoslovački savez* nije bio nosilac kulturnih aktivnosti nego ih je samo inicirao, a oni su se zatim počeli provoditi u slovačkim i češkim udrugama. Zbog raznolikosti takvih programa, uz takve udruge postupno su se osnivale razne sekcije: prosvjetna, gospodarska, kazališna, lutkarska, knjižničarska, a u kasnijim godinama štedionice, skauting, katoličke akcija, udruženje čehoslovačkih žena...

Brzo se pokazalo da niže pučko školovanje nije bilo dostatno da mladi steknu potrebno znanje kako bi postali nosioci kulturnog i gospodarskog napretka u svojim sredinama. Tadašnje političke prilike nisu još bile takve da se u manjim sredinama otvaraju više pučke škole, pa ni broj takvih nije bio velik.

Velik broj mladih Čeha bio je uključen u sokolski pokret, ali to još nije bilo nikakvo jamstvo za oživljavanje kulturnog života Čeha u seoskim sredinama jer je među Česima i u međuratnom razdoblju sokolski pokret zadržao sveslavensko obilježje, ono je stavljeno ispred nacionalnog i time se može objasniti da su u međuratnom razdoblju usporedno nezavisno djelovali sokoli i češka kulturna društva. Među njima nije bilo suparništva, veoma često njihov se rad prožimao, pa su mnogi bili članovi obiju udruga.¹¹

Tadašnja hrvatska sela zaostajala su za gospodarskim razvojem sela tadašnje Čehoslovačke. To su primijetili pridošli češki učitelji i kulturni djelatnici koji su tu situaciju htjeli promijeniti. Vidjeli su tu neiskorištenu mladež i uspoređivali su je s neiskorištenom ledinom. Oni su nastojali oko toga da se za dio takve seoske muške mladeži, nakon završene niže pučke škole, u zimskim mjesecima organizira nastava iz gospodarstva, čime se htjelo unaprijediti i dotadašnje zaostalo seosko gospodarstvo. Takva je škola počela raditi u Velikim Zdencima 1927. godine pod nazivom Prokúpkova gospodarska škola.¹² Tijekom njezina trajanja dječaci su slušali mnoga predavanja vezanih za ratarstvo, stočarstvo i voćarstvo, a predavači su bili stručni ljudi iz Češke ili ovdašnji ljudi koji su bili osposobljeni na neki nastavni predmet.

Plodovi takvog rada bili su vidljivi tek nakon više godina, kada su stasali obučeni mladi naraštaji koji su puni elana željeli ne samo sudjelovati u tim promjenama

¹¹ Česi u Hrvatskoj prihvatili su sokolski pokret, ali ga nikad nisu vezivali isključivo za svoju nacionalnu pripadnost. Političkom odlukom 1919. godine stvoren je državni sokol, koji je 1920. godine preimenovan u *Jugoslavenski sokolski savez*. Tada su pred *Hrvatski sokol* stavljan brojne prepreke. U njegovim redovima bili su i mnogi Česi, posebno u seoskim sredinama. Kada je bio zabranjen njegov rad pod hrvatskim nazivom, mnogi su nastavili rad u okviru državnog sokola. Nakon raspuštanja *Hrvatskog sokola* 1929., do Drugoga svjetskog rata sokolska se djelatnost odvijala pod nazivom *Sokol Kraljevine Jugoslavije* (*Jugosokol*).

¹² Adolf Prokupek (1868. – 1934.) bio je poznati češki gospodarstvenik i političar, rođen u seoskoj sredini. Njegov otac zalagao se za bolji život češkog seljaka i napredak u ratarskoj proizvodnji. Mnogi su ga nazivali buditeljem češkog ratarstva. Adolf je nakon gimnazije završio studije u Pragu, a zatim se na posljediplomskom studiju u Njemačkoj upoznao sa svim naprednim tekovinama u gospodarstvu. Još u vrijeme Austro-Ugarske bio je poznat kao borac za seljačka prava i čovjek koji se borio da u češkim selima živi što više bogatih seljaka. Bio je socijalno osjetljiv, pa je u vrijeme Prvoga svjetskog rata poduzimao brojne akcije prikupljanja hrane za mnoge gladne uzrokovane ratnim prilikama. Njegovom je zaslugom 1918. godine otvoren u Pragu Čehoslovački zemljoradnički muzej, a nešto kasnije on je postao i njegov predsjednik. I tada se brinuo za napredak češkog sela i zagovarao stav da se za napredak treba dodatno školovati muška i ženska mladež. Iste ideje zastupao je i za Čehe koji su živjeli izvan matične domovine. Time je ujedno zaslužan i za otvaranje takve gospodarske škole među hrvatskim Česima, pa je na njegov pristanak i ta škola u Velikim Zdencima te u Daruvaru nazvana njegovim imenom.

nego i biti nosioci stvaranja novih odnosa prema svojem ukusu i željama. Oni su još uvijek smatrali da su zapostavljeni jer su u češkim udruagama (*besedama*) glavnu riječi imali stariji ljudi, njihovi roditelji i djedovi, koji nisu imali razumijevanje za potrebe mladih, pa nisu prihvaćali ni njihove prijedloge.

Taj je problem tada riješio jedan od pridošlih učitelja Karlo Herot, koji je predložio da se u seoskim sredinama, osim *beseda*, osnivaju i udruge seoske mladeži (*besidke*) koje bi bile neovisne o udruzi odraslih (*beseda*), ali bi međusobno surađivale. Time je Karlo Herot otklonio sve kočnice koje su ranije onemogućavale sudjelovanje mladih u kreiranju kulturnog i gospodarskog životu u onim seoskim sredinama u kojima su se osnivale. Zahvaljujući njihovoj brojnosti i potkovanosti u mnogim spoznajama, bili su spremni ući u jedan oblik natjecanja sa starijim generacijama. Bio je to ujedno sukob među generacijama pri čemu se mladež natjecala sa svojim roditeljima. Mladi su i dalje nudili suradnju sa starijim generacijama, ali na ravnopravnoj osnovi. Željeli su i nove oblike kulturnog rada, u čemu su sami, bez tutorstva, htjeli ostvarivati programe koji su si sami zacrtali. U tu neizvjesnu budućnost poveo je mlade Karlo Herot, koji je 1934. godine htio sva dobra iskustva mladih na selu u Češkoj primijeniti i na ovim prostorima.¹³

Rad Udruženja seoske mladeži (1935. – 1941.)

Prva kulturna društva mladih pod nazivom Udruge mladeži seoskog pomlatka (UMSP) počela su se osnivati u seoskim sredinama u daruvarskoj okolini na početku 1935. godine. Već nekoliko mjeseci kasnije, kada je bilo osnovano nekoliko takvih udruga, održana je u Daruvaru osnivačka skupština na kojoj je bila donesena odluka da se sva društva udruže u Udruženje seoskog pomlatka (USP), pri čemu je svaka članica zadržala svoju samostalnost u svojoj sredini. USP je nastupao kao zastupnik seoske mladeži za sva sela gdje su udruge mladih djelovale. Oni su ujedno postali jedan od odbora (članova) Čehoslovačkog saveza.

USP je imao i svoju upravu, izabranu na osnivačkoj skupštini. Za predsjednika je bio izabran Karlo Herot, dok su ostale funkcije obavljali predstavnici pojedinih seoskih udruga mladih. Opseg posla koji su mladi preuzeli bio je veoma velik. Jedan od prvih planova bilo je ponovno oživljavanje manifestacija žetvenih svečanosti koje su se u razdoblju 1925. – 1928. godine održale tri puta, uvijek u Daruvaru. Od-

¹³ Karlo Herot (1899. – 1998.) brzo je nakon dolaska u Daruvar 1934. godine detektirao stanje na ovim prostorima. Tada je bio već u zrelih godinama, a njegovo seljačko porijeklo utjecalo je na njegovo priklanjanje seoskoj mladeži. Bio je upravitelj Prokupekove gospodarske škole u Daruvaru i već nekoliko mjeseci nakon dolaska u ovdašnjem je češkom tjedniku napisao dva ironična prikaza tadašnjega stanja. U prvom je naveo da je tijekom jednog predavanja o naprednom gospodarenju otac poslao sina da ide kući hraniti stoku, dok će on slušati predavanje. U drugoj situaciji naveo je riječi nekog starijeg seljanina koji je savjetovao susjeda da ne šalje svojeg sina u Prokupekovu gospodarstvu školu jer neće u svojem domaćinstvu zapovijedati više on nego njegov sin.

lučeno je da će se one ubuduće održavati u seoskim sredinama, a ne u gradu, jer je žetva bila vezana za selo i seljake.

U Statutu USP-a istaknuto je da će se članovi odgajati u moralnim, građanskim, nacionalnim, rodoljubnim, kulturnim i gospodarskim tekovinama, a to će ostvarivati kroz rad svojih udruga, stalnim usavršavanjem, čitanjem knjiga i časopisa, njegovanjem narodne umjetnosti, odlaženjem na ekskurzije, raznim kulturnim programima, stručnim predavanjima i međusobnim druženjem. Statutom je bilo regulirano i unutarnje ustrojstvo udruženja i obveza svih njegovih članova. U razdoblju između dviju skupština rukovodstvo USP-a koordiniralo je rad njenih članica, uglavnom pripremljenih kulturnih programa, iniciralo druženje i brojna predavanja. Udruga je imala zeleni četverolist djeteline kao svoj znak (simbol) prepoznavanja. Njihov rad pratio je tadašnji češki tjednik *Jugoslavšti Čechoslovaci* u kojem je izlazio i jedan stalni zasebni prilog *Hlidka dorostu (Čuvar pomlatka)*.

Iako je USP prednjačio u svom radu na širem području Daruvara, rukovodstvo Čehoslovačkog saveza sa sjedištem u Beogradu¹⁴ pratilo je s oprezom njegov rad. Bili su to uglavnom stariji kadrovi koji nisu voljeli da netko iskače iz onih oblika rada koji su oni zacrtali. O tom njihovu stavu dovoljno govori šutnja rukovodstva Saveza kada se tražilo da se USP učlani u Čehoslovački savez. U vezi s time Karlo Herot napisao je da se situacija počela mijenjati tek kada je razgovarao s potpredsjednikom Čehoslovačkog saveza dr. Františekom Smetankom¹⁵ iz Zagreba, a ovaj ga je ohrabrio riječima da slobodno rade na započetom poslu, a pod patronatom Čehoslovačkog saveza, kao jedan od njegovih odbora. Taj problem više se nije spominjao nakon što je sjedište Čehoslovačkog saveza dijelom premješteno u Zagreb. Od tada su udruge mladih na daruvarskome području postale uzorom prema kojem bi trebala raditi češka kulturna društva.

Broj novih članica u obitelji USP povećavao se iz godine u godinu. Svake godine održavale su se godišnje skupštine na kojima se raspravljalo u učinjenom poslovima u prethodnom razdoblju i prihvaćao program rada za nadolazeće razdoblje. Aktivnost krovne organizacije mladih mogla bi se podijeliti na onu koja se obavljala u

¹⁴ Sjedište Čehoslovačkog saveza nakon Novog Sada bilo je u Beogradu (1924. – 1937.), a u razdoblju 1937. – 1941. neka su radna tijela Saveza djelovali u Zagrebu, neki u Beogradu, a preostali u Petrovcu u Vojvodini. Tada je za predsjednika Čehoslovačkog saveza bio izabran dr. František Smetanka.

¹⁵ Dr. František Smetanka (1888. – 1967.) rodio se kod Novog Města u Moravskoj u Češkoj. Završio je u Pragu studij medicine i postao poznati fiziolog koji je radio u brojnim bolnicama i klinikama u Češkoj. U razdoblju 1919. – 1941. bio je profesor na Medicinskom fakultetu u Zagrebu i u tri navrata njegov dekan. Uz velik broj znanstvenih radova uključio se u kulturni života Čeha u Jugoslaviji u razdoblju između dva svjetska rata. Obnašao je istaknute funkcije u tadašnjem Čehoslovačkom savezu, a 1937. – 1941. bio je njegov predsjednik. Bio je na čelu ilegalne antinacističke borbe hrvatskih Čeha u razdoblju 1938. – 1941. U vrijeme rata emigrirao je u Veliku Britaniju, gdje je radio kao vojni liječnik. Nakon rata vratio se u Čehoslovačku i u bolnici u Hradcu Kralovom postao njezin upravitelj. Nakon političkih promjena u Čehoslovačkoj 1948. godine ponovo je emigrirao u Veliku Britaniju, gdje je i umro.

razdoblju poljskih radova od one u zimskim mjesecima. Svojim sadržajem bogatiji su bili oni poslovi u zimskom razdoblju kada su se igrali igrokazi, održavala predavanja, čitali na sastancima neki prilozi iz časopisa, o čemu se zatim raspravljalo. U zimskim mjesecima održavali su se tromjesečni tečajevi Prokupekove gospodarske škole za mladiće ili tečajevi iz domaćinstva (šivanje i kuhanje). Tu pripadaju i neke tradicionalne zabave, među kojima i one za *posvicenje*¹⁶, katarinske¹⁷ i novogodišnje.

U razdoblju poljskih radova najviše su radile folklorne skupine jer je većina kulturnog rada bila usmjerena na pripremu programa s kojima se nastupalo na žetvenim svečanostima. U ljetnim mjesecima pojedine seoske udruge mladih organizirale su izlete u bližu okolicu ili posjete nekoj takvoj susjednoj udruzi. Uz druženje, pritom se pjevalo i plesalo. U proljetnim i ljetnim mjesecima povremeno su se održavale vrtne zabave (*majalusi*),¹⁸ među kojima je u nekim selima bila majska zabava.¹⁹

Prva zajednička akcija u okviru USP-a bile su žetvene svečanosti održane početkom rujna 1935. u Končanici. U žetvenoj povorci, uz alegorijska kola i brojne mlade u nošnji, održana je žetvena scena i bogat kulturno-umjetnički program. Cijela je manifestacija bila zabilježena i filmskom kamerom. Scenarij tadašnjih i kasnijih žetvenih svečanosti bio je sličan. U njihovoj su organizaciji, uz USP, sudjelovale i čehoslovačke *beseđe* onih sela u kojima su se održavale i koje su bile pod pokroviteljstvom Čehoslovačkog saveza. Žetvene svečanosti u početku su se obavljale nakon završetka svih žetvenih poslova, uglavnom krajem kolovoza ili početkom rujna. U njihovu tijeku moguće je razlikovati četiri dijela: povorku, zatim pozdravne govore, žetvenu scenu i kulturni program. U povorci su sudjelovali svi sudionici te manifestacije, od folklornih, sokolskih i sportskih skupina do gostujućih kulturnih udruga drugih nacionalnosti. Sudionici povorke bili su obučeni u narodne nošnje, a na čelu kolone nosila se tadašnja jugoslavenska i čehoslovačka zastava. Iza njih su

¹⁶ Obilježavanje *posvicenja* vezano je za stari češki običaj. U današnjoj Češkoj svako selo ima svoje *posvicenje* koje se slavi određene jesenske nedjelje. Njegovo obilježavanje pravdalo se ponekad završetkom berbe voća i završetkom poljskih radova, ali se taj dan negdje vezivao za nekog sveca ili za sveca kojem je bila posvećena njihova crkva. Česi u Hrvatsku nisu došli iz istih područja, pa se i kod njih taj dan i ovdje održavao različito, ovisno o tome odakle su došli. Najpoznatije je ovdje *posvicenje* vezano za svetog Vavla i svetog Havla, a održava se prve nedjelje nakon dana posvećenih tim svecima.

¹⁷ Karakteristika te zabave jest da su je organizirale djevojke. Do pola noći vladalo je „žensko pravo“ kada su djevojke birale svoje partnere za ples. Nakon pola noći ponovo se vratilo „muško pravo“. Tim je zabavama prisustvovala sva mladež sela, bez obzira na nacionalnost.

¹⁸ Vrtne zabave *majalusi* održavale su se ljeti u nekoj bašči ili na nekom praznom kućnom mjestu. Momci su za tu priliku nasjekli u šumi grabove grane i njima su u bašči ogradili prostor koji je zamijenio plesnu dvoranu. Takve plesne zabave bile su veoma praktične jer u mnogim selima tada još nije bilo društvenih domova, pa je ograđeni prostor na otvorenom bilo idealno rješenje.

¹⁹ U nekim selima mladići su dan uoči prvog svibnja nasjekli u kola grabove grane (*majpane*) koje su zatim u pratnji glazbe postavljali kod kuća u kojima su živjele djevojke. Jedne nedjelje tijekom svibnja održana je majska zabava. Način njezina obilježavanja razlikovao se od sela do sela. Do danas se poseban način takvog obilježavanja održao još u Hercegovcu.

bili mladići na konjima, kolona mladih na ukrašenim biciklima iza kojih su stupali brojni sudionici u narodnim nošnjama. Tu su bili i brojni kosci s kosama i žetelice sa srpovima. Iza njih slijedila su alegorijska kola s prikazom nekog dijela žetvenih poslova. Neki alegorijski prikazi vezivali su se za daleku prošlost, u vrijeme kada su seljaci bili još podanici feudalne gospode. Stoga su tu bili prikazi *robote*, a posebno se slavila 1848. godina kao godina oslobođenja seljaka od kmetstva. U takvim povorkama, uz pratnju glazbe, sudjelovalo je do tisuću sudionika. Uz cvijeće, sudionici su nosili vijence pšeničnoga klasja.

Nakon povorke u nekom dijelu sela, gdje se održavao središnji žetveni program, započeo je drugi dio programa žetvenih svečanosti. Nakon sviranja državnih himni i podizanja državne zastave slijedili su pozdravni govori poznatih ljudi iz političkog i kulturnog života. U govorima se slavio završetak žetve, ukazivalo se na potrebu stalnog usavršavanja mladih ljudi na selu radi daljnjeg napretka života na selu.²⁰ Nakon drugog dijela započeo je i treći dio – žetvena scena. Zapravo je to bio igrokaz u kojem su najčešće sudjelovali žeteoci koji su na improviziranoj pozornici uz pjesmu slavili završetak žetve. Ponekad se u taj igrokaz umiješao, kao glumac, stariji muškarac koji je pričao o žetvi u vrijeme kada su seljaci bili u kmetskom položaju, s naglaskom na njihov težak život, kada su vlastelinski nadglednici batinali svoje podanike. Nakon toga slijedio je kulturni program u kojem su dominirale folklorne točke.

O opsegu rada mladih može se zaključiti iz novinskog izvješća s početka 1938. godine, kada se pisalo da je u organizaciji USP-a 1937. godine 11 udruga mladih u seoskim sredinama održalo 30 predavanja, 65 sastanaka članstva i 45 sastanaka upravnih odbora, odigralo 26 igrokaza, od kojih šest s čehoslovačkim *besedama*. Među mladima bilo je 85 čitatelja koji su ukupno pročitali 297 knjiga. Povećanjem broja članica Udruženja svi su se pokazatelji osjetno povećavali, pa je već 1938. godine bilo 66 sastanaka upravnih odbora, 79 sastanaka njihovih članova i 52 predavanja, uvježbano je bilo 30 igrokaza, od čega 15 zajedno s čehoslovačkim *besedama*. Bilo je priređeno 25 plesnih zabava, 13 proslava i 11 izleta. Među članstvom Udruženja bilo je 18 studenata (ubrojani su i srednjoškolci), 37 ih je bilo uključeno u rad Sokola,

²⁰ Prve žetvene svečanosti održane su u Daruvaru 1925. godine. Inicijatori njihovih održavanja bili su članovi dramske sekcije daruvarske *Čehoslovačke besede* koji su organiziranjem tih svečanosti htjeli uključiti sve Čeha iz daruvarske šire okolice u kulturni rad. Nažalost, tada nije bilo nijednog uporišta oko kojeg bi se privukli Česi iz seoskih sredina za kulturni rad. Oni nisu imali interes za takvu djelatnost jer je to za mnoge bilo gubljenje vremena. Nije postojao ni neki vjerski razlog koje bi ih okupio, bez obzira na činjenicu da su bili pretežno katolici, ali je među njima bilo i pripadnika evangeličke vjere. Ni neki pridošli kadrovi iz Češke nisu bili skloni katoličanstvu, pa su umjesto katoličkih svetaca Svetog Vavrlava i Jana Nepomuka širili kult Jana Husa. Stoga su se Daruvarčani dosjetili i odabrali žetvu kao mamac okupljanja jer je ona svima bila zajednička. Sadržaji kojim su se obilježile prve žetvene svečanosti nisu imali ništa zajedničko s obilježavanjem završetka žetve u selima nastanjenima seljačkim obiteljima u Hrvatskoj. Scenarij za njih bio je izmišljen, ali je ipak crpio neke preuzete zapise o tome kako su se one obilježavale nekada u nekim dijelovima Češke. Za ovdašnje Čeha bile su poznate, eventualno su o njima slušali od starijih.

37 ih je radilo u vatrogasnim društvima, a 33 ih je bilo u čehoslovačkim *besedama*. Također je zapisano da su mladi tijekom 1938. godine u sedam sela zasadili 980 voćaka, da je 182 njih tijekom navedene godine pročitao 1.170 knjiga, a njih 132 tada je imalo bicikl.

Mnoga predavanja za mlade odnosila su se na vladanje u svakodnevnom životu, na osnove lijepog vladanja (bonton) te na štetnost alkoholizma i pušenja. Mnoga su predavanja bila usmjerena poznavanju povijesti bivše i nove domovine, veliki naglasak stavljao se na ideju slavenstva te na poticanje ljubavi prema svim narodima.

Predsjednik USP-a Karlo Herot htio je proširiti vidike ovdašnjih mladih i izvan ovih prostora i povezati češku mladež s tih prostora s mladeži u Čehoslovačkoj kako bi izmijenili iskustva. U nekoliko navrata boravili su ovdje predstavnici mladeži Češke i neko vrijeme stanovali kod neke ovdašnje obitelji. Oni su zatim obilazili sela u kojima su postojale udruge češke mladeži i tamo držali predavanja o prilikama mladih u Češkoj. U Herotovoj su organizaciji u svibnju 1937. godine 24 predstavnika ovdašnjih mladih otputovali u Prag, gdje se održavao cjelodržavni skup *Čehoslovačke seoske mladeži* i Gospodarska izložba. Nakon toga bili su 12 dana gosti udruge *Domovine inozemnih Čehoslovaka*. Prema ranijem dogovoru, osmero njih ostalo je u Češkoj na dvomjesečnom gospodarskom tečaju. Takav prijateljski odnos Udruženje seoskog pomlatka (USP) imalo je i sa *Zvezom kmetskih fantov i deklet Slovenije* (Savezom seoskih mladića i djevojaka). Ta se suradnja ostvarivala posjetima delegacije slovenske mladeži većim manifestacijama što ih je organizirala seoska mladež na širem daruvarskom području, a zatim su ovdašnje delegacije odlazile na neke manifestacije u organizaciji slovenske seoske mladeži. Na neke od njih u Sloveniju su putovale i folklorne skupine češke mladeži koje su sudjelovale u manifestacijama u kojima je tamošnja omladina slavila poljske poslove. Na jednom takvom skupu bili su ljeti 1939. godine u Polji kod Bohinjskog jezera, gdje je bilo natjecanje 17 sudionika u košnji trave. Nakon toga dijela slijedio je kulturni program na tamošnjoj livadi.

Poslije tragičnih zbivanja u Čehoslovačkoj i njezina žrtvovanja 1938. – 1939. godine, nastalo je drugačije ozračje u kojem su radile udruge mladih na području tadašnje države. Sve što se događalo oko Čehoslovačke duboko se dojmilo ovdašnjih Čeha. Mnogi su tada bili mišljenja da bi trebalo prekinuti svaku kulturnu djelatnost jer su smatrali nedoličnim da se ovdje mladi vesele, dok je njihova bivša domovina bila ostavljena na milost i nemilost nacističke Njemačke. Ipak im je bilo savjetovano da nastave s radom, poticalo se njihovo jedinstvo i pozivani su da skupljaju novčana sredstva za obranu Čehoslovačke. USP nije dobivao novčana sredstva za svoj rad već se financirao članarinama i zaradom organiziranih kulturnih programa (novac od ulaznica, prodaja kolača, tombola, nagradni plesovi). Tako stečenim novcem financirao se rad. Usprkos tome članovi Udruženja prikupili su krajem 1938. godine 3.800 dinara na fond za obranu Čehoslovačke. Takve akcije mladi su nastavili i 1939.

godine nakon što je bilo podijeljeno područje Čehoslovačke i kada su Nijemci na jednom njezinu dijelu stvorili Protektorat Češke i Moravske.²¹

Mladež okupljena oko Udruženju njegovala je i vjerski život. Mnogi članovi Udruženja uključili su se u crkvene zborove u svojim sredinama, u procesije u povodu nekih blagdana, neki od njih uključili su se u neku sekciju Katoličke akcije. Masovno su se odazivali na povremene propovijedi koje su održavali češki duhovnici koji su ovamo dolazili. Oni su im držali predavanja o vjeri i održavali bogoslužje na materinskom jeziku. Takvu službu imali su i prilikom velikih katoličkih blagdana, a vodili bi je dvojica rođenih svećenika na ovim prostorima, dugogodišnji vjeroučitelj Filip Homolka te Josip Salač²² koji je kasnije postao pomoćni zagrebački nadbiskup. Velik odaziv među mladima izazvao je sredinom 1939. godine posjet zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinac Daruvaru. Tom je prigodom nadbiskup Stepinac, uza svoje vjerske obveze u gradu, posvetio i novi Češki dom. Bilo je to već u vrijeme kada se znala tragična sudbina Čehoslovačke, pa je Stepinac, da bi ohrabrio okupljeni puk, rekao da duboko vjeruje u novo oslobađanje češkog i slovačkog naroda jer su Česi marljiv i radin narod, a takav narod zna što želi.²³

Djelatnost mladeži okupljene oko Udruženja ni 1940. godine nije jenjavala, iako se već zveckalo oružjem na granicama tadašnje države. Mladež je poticana da ne

²¹ Nakon proglašenja Protektorata u proljeće 1939. godine i mnogi Česi u Jugoslaviji došli su u nezhvalan položaj jer su imali čehoslovačko državljanstvo. Time su ih njemačke vlasti smatrale svojim podložnicima i tražile su da se njihovi raniji čehoslovački dokumenti zamijene u Jugoslaviji novim dokumentima, a izdali bi im ih njemačka ambasada ili konzulati. To je u praksi značilo da priznaju i nacističku vlast. Mnogi Česi pozivani su da se vrate u Protektorat, ali neki su takve pozive odbijali. Njemačke tajne službe već su od 1939. pratile vladanje Čeha u Jugoslaviji. Ipak, velik broj Čeha nastavio je prikupljanje pomoći za brojne izbjeglice koje su iz Čehoslovačke preko Zagreba i Beograda odlazile na Bliski istok, a odatle u Francusku ili Veliku Britaniju, gdje su se priključivali dobrovoljačkim jedinicama. Za ta zbivanja u godinama prije Drugoga svjetskog rata nisu se dovoljno zanimali nakon rata ni jugoslavenski ni čehoslovački povjesničari. Jedan je od razloga to što je 1948. izbio sukob između Jugoslavije i država Informbiroa, pa su se ti događaji prešutjeli. O tome je u zadnje vrijeme pisao: Herout, Vaclav (2014.). Vztah Čechů na území Jugoslávie ke staré vlasti v letech 1938-1941. U: *Přehled*, Jednota Daruvar, br. 32, str. 5-51.

²² Josip Salač (1908. – 1975.) rodio se u Donjem Daruvaru u obrtničkoj obitelji u kojoj je odraslo troje djece. Kada je imao samo devet godina, umrla su mu oba roditelja od španjolske gripe ostavivši iza sebe troje maloljetne djece. Josip je u Daruvaru završio nižu i višu pučku školu, a u Novoj Gradiški gimnaziju. Nakon završenog gimnazijskog školovanja neko je vrijeme radio kao poštanski službenik u Zagrebu i Beogradu. Upisao je izvanredni studij na Pravnom fakultetu, ali je 1929. godine prešao na studij za svećeničko zvanje na zagrebačkom Bogoslovnom fakultetu. Studij bogoslovije završio je 1932. godine, pa je iste godine imao svoju svetu misu u Daruvaru. Neko je vrijeme radio kao kapelan u Daruvaru. Kasnije je otišao u Zagreb, gdje je i doktorirao i predavao na Bogoslovnom fakultetu. Neko je vrijeme nakon rata proveo u zatvoru. Bio je i duhovnik u Nadbiskupskom duhovnom sjemeništu. Godine 1970. godine bio je imenovan pomoćnim zagrebačkim biskupom. Vidi: Herout, Vjenceslav, Lipovac Marijan (2009.), *Biskup Josip Salač*. Požega: Biskupski ordinarijat Požega.

²³ U novije vrijeme o vjeri hrvatskih Čeha pisao je: Herout, Vaclav (2013.), *Náboženství a Češi v Chorvatsku*. U: *Přehled*, Jednota Daruvar, br. 31, str. 15-59.

klone duhom, tražio se pojačan rad, ali i vidljivi rezultati toga rada. To proizlazi iz poruke predsjednika Udruženja Karla Herota na godišnjoj skupštini u Donjem Daruvaru 1940. godine kojoj je prisustvovalo 276 njenih članova. U njoj je, među ostalim, rekao da svaki onaj, tko posadi jednu vočku, popravi jednu dotrajalu stambenu kuću ili pridonese poljepšanju svoga sela, tko propagira čitanje dobre knjige, tko popravi križ ili kapelicu na nekom raskrižju u selu, tko očisti neki izvor vode u polju – za domovinu i narod napravio više nego onaj tko samo priča ili recitira.

Za 1940. godinu moglo bi se reći da je to bio vrhunac rada mladih. Udruženje je imalo 15 udruga s ukupno 920 članova. Ono je djelovalo na prostoru tri tadašnja kotara: Daruvara, Grubišnog Polja i Garešnice. Sva su ta sela danas u sastavu Bjelovarsko-bilogorske županije i ona su prije Drugoga svjetskog rata bili jezgrom kulturnog života Čeha u Hrvatskoj. Među mladima je bilo i pojedinaca koji su odlazili u zapadnu Europu i tamo se priključivali dobrovoljačkim čehoslovačkim jedinicama. Mladi su i dalje u tajnosti prikupljali hranu i odjeću koju su zatim prosljeđivali u Zagreb, gdje je u domu *Čehoslovačke besede* dio njezina kadra, s pojedincima Čehoslovačkog saveza, obavljao ilegalnu djelatnost protiv nacizma, i to znatno prije izbijanja rata na području Jugoslavije.²⁴

Po običaju, Udruženje je svake godine organiziralo svoju najveću manifestaciju žetvene svečanosti. Nakon onih prvih u Končanici 1935., žetvene su svečanosti bile organizirane u Velikim Zdencima, Dežanovcu, Lipovcu, Ivanovu Selu i 1940. godine u Hercegovcu.

Slika 1. Žetvena povorka 1937. godine

²⁴ Osim što se prikupljala pomoć za izbjeglice, koja se iz Zagreba prosljeđivala u Beograd, ilegalno su se tiskale u Zagrebu i novine koje su se zatim dijelile građanima Zagreba. U njima se ukazivalo na stvarno stanje u okupiranoj Čehoslovačkoj. U toj ilegalnoj borbi prednjačio je predsjednik Saveza dr. František Smetanka. Više podataka o toj ilegalnoj borbi ima u ranijem citiranom radu Vaclava (Vjenceslava) Herouta.

Žetvene svečanosti u Hercegovcu su se neznatno razlikovale od ranijih. Počele su ujutro budnicom, u devet sati bila je sveta misa koju je vodio Josip Salač, u 10 sati počela je svečana sjednica na kojoj su, uz goste iz političkog života susjednih kotara, bili i predstavnici čeških i hrvatskih kulturnih društava; poslijepodne u 13 sati bila je povorka, a u 15 sati žetvena scena, nakon koje je slijedio kulturni program popunjen sadržajem folklornim skupinama i ritmičkim vježbama.

Te žetvene svečanosti bit će upamćene i po tome što je na svečanoj sjednici bila prihvaćena jedna deklaracija u kojoj se govorilo o suradnji čeških udruga s HSS-om.

Posljednja zajednička akcija Udruženja prije izbijanja rata bila je organizacija Zemljoradničkog plesa u suradnji s daruvarskim udrugama koje su se bavile gospodarskim pitanjima. Bio je to prvi takav ples, a na njemu je sudjelovalo oko 500 gostiju. Goste su zabavljala dva glazbena sastava iz udruga mladih: puhači orkestar iz Velikih Zdenaca i mješoviti glazbeni sastav iz Končanice. Nakon izbijanja rata, uspostavom NDH, bio je zabranjen rad svim češkim udrugama i institucijama, pa i Udruženju seoskog pomlatka. Njegov rad nikad se više nije obnovio.

Tijekom šest godina rada to je udruženje iza sebe ostavilo neizbrisiv trag. Teško je nabrojiti sve njegove aktivnosti koje je ono obavilo tijekom tog razdoblja. U isto vrijeme njihova se djelatnost prožimala s radom Prokupekove gospodarske škole i s tečajevima šivanja i kuhanja. Kroz njen rad prošlo je više stotina mladića i djevojaka, pri čemu su jedni odlazili, ali su ih zatim nadomjestili nove mlađe snage. Granica prestanka rada u Udruženju nije bila određena, ali je najčešće završavala zasnivanjem bračnih veza. Mnogi takvi nisu bili za manjinu izgubljeni, jer su se neki od njih kasnije uključili u rad *Čehoslovačke besede* u svojem selu i tamo prenosili svoja iskustva iz rada udruženja mladeži seoskog pomlatka.

Rad Udruga mladeži seoskog pomlatka (1935. – 1941.)

Udruge mladeži seoskog pomlatka (UMSP) bile su ćelije Udruženja seoskog pomlatka (USP) koje su imale svoju upravu i svoje statute te su djelovale na prostoru jedne seoske sredine.²⁵ Njihovo osnivanje počelo je 1935. godine, a njihov se broj neprestano, iz godine u godinu, povećavao, pa ih je 1940. godine bilo 15. Da nije bilo rata, vjerojatno bi njihov broj bio znatno veći. Svaka od tih udruga imala je jednaku važnost i svaka od njih nakon osnivanja bila je glavni nosilac kulturnog života u svojoj sredini. Teško je nabrojiti sve one aktivnosti što ih je svaka od njih učinila tijekom svojeg postojanja, iako je riječ o kraćem razdoblju.²⁶ Prikaz mjesta djelovanja udruga, vrijeme njihova osnivanja i broj članova u 1940. godini dan je u tablici 1.

²⁵ U prikazu rada udruga mladih prednost je dobio USP jer su rezultati njegova rada bili širi i važniji, iako su u stvarnosti nosioci rada bile seoske udruge koje su radile u svojoj sredinama, ali udružene s ostalima reprezentirale su USP.

²⁶ U ovom prikazu, za razliku od izvornog teksta, navedene su samo neke aktivnosti pojedinih udruga UMPS-a, izostavljena su imena njihovih rukovodstava ili onih koji su prednjačili u tom radu.

Tablica 1. Udruge mladeži seoskog pomlatka 1940. godine

	Selo	Kotar	Dan osnivanja	Br. čl.
1.	Lipovac	Daruvar	20. 1. 1935.	35
2.	Veliki Zdenci	Garešnica	27. 1. 1935.	66
3.	Šibovac	Daruvar	2. 2. 1935.	31
4.	Končanica	Daruvar	17. 2. 1935.	117
5.	Gornji Daruvar	Daruvar	24. 4. 1935.	40
6.	Ivanovo Selo	Grubišno Polje	26. 4. 1936.	47
7.	Dežanovac	Daruvar	21. 5. 1936.	63
8.	Hercegovac	Garešnica	27. 9. 1936.	93
9.	Brestov	Daruvar	28. 2. 1937.	186
10.	Rašenica	Grubišno Polje	9. 5. 1937.	33
11.	Doljani	Daruvar	22. 8. 1937.	26
12.	Golubnjak	Daruvar	19.9. 1937.	33
13.	Mali Zdenci	Grubišno Polje	6. 3. 1938.	82
14.	Poljani	Grubišno Polje	26. 6. 1938.	28
15.	Pavlovac	Grubišno Polje	14. 4. 1940.	40
			Ukupno	920

Udruga mladeži seoskog pomlatka Lipovac

Lipovac (Ljudevitino Selo) malo je selo u blizini Daruvara nastanjeno uglavnom pripadnicima češke nacionalne manjine, koji su ga i osnovali 1855. godine. Do osnivanja ove udruge stanovnici Lipovca svoje su kulturne potrebe dijelom vezivali za rad daruvarske *Čehoslovačke besede*. Više njegovih stanovnika bilo je i članovima te udruge. U selu tada nije bilo ni škole, pa su školski obveznici polazili nastavu u oko tri kilometra udaljenom Daruvaru. U selu je do tada djelovalo samo Dobrovoljno vatrogasno društvo i kraće vrijeme Čehoslovačka beseda..

Udruga seoskog pomlatka u Lipovcu bilo je prvo takvo društvo, osnovana u siječnju 1935. godine. Odmah nakon osnivanja započeli su ispunjavati sve ono što su zacrtali u programu svojega rada. U brojnim aktivnostima prednjačile su plesna i dramska skupina, a velika pažnja bila je posvećena i brojnim predavanjima. Najveći njihov problem bio je u tome što u selu nisu imali društvenog prostora, pa su svoje igrokaze prikazivali u tamošnjoj gostionici, dok su sastanke održavali u privatnim kućama. Najveća manifestacija koju su organizirali uz pomoć sela bile su žetvene svečanosti 1937. godine. U ljetnim mjesecima svoje su aktivnosti obavljali na otvorenom prostoru. U radu su najviše surađivali s mladeži Končanice, Gornjeg Daruvara, Šibovca i Doljana.

Udruga mladeži seoskog pomlatka Veliki Zdeneci

Mladež Velikih Zdenaca imala je znatno bolje uvjete rada. Velik broj mladeži prethodno je završio češku školu, pa su i po tom pitanju bili u velikoj prednosti. U selu, osim njihove udruge, radila je *Čehoslovačka beseda*, djelovala je sokolska organizacija i vatrogasno društvo, a imali su i svoje glazbene sastave. U zajednici s njima 1936. godine organizirali su u selu žetvene svečanosti. Aktivna je bila folklorna, dramska i glazbena sekcija. Uz mnoge prigodne programe, veliku su pažnju posvećivali predavanjima iz gospodarstva, pa nije čudo da su po tom pitanju prednjačili na garešničko-grubišnopoljskom području. Zahvaljujući Augustu Mžiku²⁷, već 1927. počela je s radom Prokupekova gospodarska škola, znatno prije nego što je bio osnovan USP. Nakon osnivanja udruge mladih neki mladići iz Velikih Zdenaca odlazili su u Čehoslovačku na dodatno stručno usavršavanje iz gospodarstva. Djevojke iz Velikih Zdenaca, uz mnoge druge aktivnosti, uključile su se u natjecanje s drugim udrugama mladih u najboljem uređenju prostora ispred kuće. U tom natjecanju prva tri mjesta pripala su djevojkama iz Velikih Zdenaca.

Udruga mladeži seoskog pomlatka Šibovac

Ovo se selo nalazi u blizini Daruvara. Ni u njemu nije bilo organiziranoga kulturnog rada sve do osnivanja udruge mladih. Njezin se rad, zbog nedostatka prostora, odvijao u teškim uvjetima, pa se on ograničio na rad u domaćinstvima pojedinih obitelji. Rad je počela dramska skupina, povremeno su tamo dolazile sa svojim programima susjedne udruge mladih, a domaćini su bili i povremeni sudionici tadašnjih žetvenih svečanosti. Ipak, rad ove udruge nije polučio one rezultate koje su zabilježile takve udruge u drugim sredinama.

Udruga mladeži seoskog pomlatka Končanica

Končanica je bilo selo s najvećim brojem pripadnika češke nacionalne manjine. Ovaj pokazatelj nije bio dostatan da bi to selo prednjačilo u organiziranoj kulturnoj djelatnosti među pripadnicima češke nacionalne manjine. To se može objasniti činjenicom da se većina čeških obitelji doselila u Končanicu početkom 19. stoljeća kada doseljenici još nisu bili nacionalno osviješteni nego su se izjašnjavali prema vjerskoj

²⁷ August Mžik (1881. – 1949.) rodio se u Donjoj Rašenici, ali je veći dio života proveo u Velikim Zdenecima. Bio je aktivan u radu vatrogasnog društva i prvi predsjednik *Čehoslovačke besede* u Velikim Zdenecima, osnovane 1924. godine. Bio je istaknuti član HPSS-a pa je na prvim izborima 1920. godine bio izabran u Ustavotvornu skupštinu tadašnje države. Obnašao je i mnoge javne funkcije na lokalnim razinama. Njegovo poznanstvo s Radićem bilo mu je jako zaleđe. Kako je Radić neko vrijeme bio i ministar prosvjete, Mžik je od njega dobio podršku za otvaranje Prokupekove škole u Velikim Zdenecima 1927. godine.

pripadnosti – bili su uglavnom katolici, a u manjem broju evangelici. Pojmovi Češka i Moravska za njih su bili geografski pojmovi, pa su se usto izjašnjavali da su Česi ili Moravljani, ovisno s kojeg su prostora došli. Po tome su se oni međusobno razlikovali, bez obzira na gotovo isti jezik.²⁸ To je bio razlog što se u Končanici kasnilo s osnivanjem Čehoslovačke besede i osnivanjem paralelne češke škole, koja je tu bila otvorena tek 1931. godine. A upravo su češki učitelji u početku bili glavni pokretači kulturnog rada mladeži u Končanici.

Zahvaljujući brojnosti članstva novoosnovane udruge, brzo su nadoknađeni neki zaostaci iz kulturnog života. O tome svjedoči činjenica da su prve žetvene svečanosti održane upravo u Končanici 1935. godine. U radu mladih prednjačili su glazbena, pjevačka i folklorna skupina. Svoje su programe izmjenjivali s takvim udrugama iz Velikih Zdenaca, Lipovca i Ivanova Sela.

Udruga mladeži seoskog pomlatka Gornji Daruvar

Organizirani kulturni rad u Gornjem Daruvaru počeo je 1924. godine, nakon osnivanja dramske sekcije, ali Čehoslovačka beseda tu je osnovana tek 1933. godine. Nakon osnivanja udruge mladih, uz dramsku djelatnost počela je s radom i folklorna skupina. Mnoge aktivnosti mladež iz ovog sela obavljala je u suradnji s mladeži iz Lipovca, pa su ponekad u nekim folklornim nastupima udružili svoje snage. Oni su neko vrijeme imali i zajedničku puhačku glazbu jer nijedno od tih sela nije imalo dovoljan broj glazbenika za puhačke sastave. Veliku pažnju posvećivali su izletima i vrtnim zabavama, a razlikovali su se od ostalih i po tome što su prednjačili u organiziranju čajanki, koje su se najčešće priređivale u kombinaciji s nekim predavanjima.

Udruga mladeži seoskog pomlatka Ivanovo Selo

Razlozi kašnjenja organiziranoga kulturnog života u Ivanovu Selu slični su onima u Končanici. Čehoslovačka beseda osnovana je tek 1934. godine, a udruga mladih dvije godina kasnije. Za razliku od Končanice, Ivanovo Selo tada nije imalo češku školu, pa su stručni kadrovi, uglavnom češki učitelji, povremeno dolazili u Ivanovo Selo i pomagali kako u radu Čehoslovačke besede tako i radu Udruge mladeži seoskog pomlatka. U kulturnom životu sela također je dugo postojao problem nedostatka prigodnog prostora za javne nastupe, pa su se oni održavali u seoskoj

²⁸ Njihova kasnije rođena djeca u Hrvatskoj su se po istom shvaćanju u velikom broju izjašnjavala kao Hrvati, jer su se rodila u Hrvatskoj, iako su u obiteljima govorila češkim jezikom. Sličan problem bio je i s Ivanovim Selom, koje je također bilo osnovano početkom 19. stoljeća. Takvog problema nije bilo kod Čeha koji su se doselili krajem 19. stoljeća, kada su već nacionalno bili osviješteni, pa je takvima jezik postao glavni kriterij za odlučivanje o nacionalnoj pripadnosti.

gostionici. Problem je riješen 1936. godine, kada su sve seoske udruge pomogle domaćim vatrogascima kod gradnje vatrogasnog doma, koji je kasnije služio i za kulturni i zabavni život sela.

Mladež Ivanova Sela imala je i svoju dramsku skupinu i sa svojim su programima gostovali u Končanici i Malim Zdencima. Njihove folklorne skupine sudjelovale su na svim žetvenim svečanostima, a 1939. Ivanovo Selo bilo je organizator takve manifestacije. Selo je tada prednjačilo i u gospodarstvu, a tome su pridonijeli i mnogi mladići koji su bili polaznici Prokupekove gospodarske škole ili su sudjelovali na brojnim predavanjima na kojima se govorilo o naprednom gospodarstvu i pčelarstvu. U Ivanovu Selu već se tada u prehrani stoke primjenjivala silaža, uzgajale su se plemenite stočne sorte, koristila su se betonirana gnojišta i svinjci od tvrdog materijala. Mladi su imali i svoj mješoviti plesni sastav koji je nastupao na plesnim zabavama u selu i u široj okolini.

Mladež Ivanova Sela uključila se u mnoge akcije oko uređenja sela. Godine 1938. sudjelovali su u uređivanju puta koji je prolazio selom, a godinu kasnije u gradnji ciglenog nogostupa. U ljetnim mjesecima organizirali su brojne izlete u širu okolicu ili druženje s nekom postojećom udrugom mladih. Jedno takvo druženje imali su s mladima iz Končanice, a kako su imali svoj vlastiti glazbeni sastav, takva su se druženja u prirodi pretvarala u plesne zabave.

Udruga mladeži seoskog pomlatka Dežanovac

Dežanovac je pripadao većim selima koja nisu oskudijevala u pripadnicima mladog naraštaja. Organizirani kulturni život pripadnika češke manjine počeo je nakon osnivanja Čehoslovačke besede 1924. godine. Od 1932. godine tu je djelovala paralelna češka škola, što je bila velika prednost pred onim udrugama mladih gdje takve škole nisu postojale. Programi rada svih udruga bili su slični jer ih je donosila njihova središnjica Udruženje seoske mladeži na čijem je čelu tijekom postojanja bio Karlo Herot. Ipak, postajale su i neke nijanse, po kojima su se pojedine razlikovale i bile prepoznatljivije. Dežanovačka mladež u svom je radu najveću pažnju posvetila dramskoj sekciji, koja je svake godine uvježbala čak dva igrokaza. Organizirale su se čajanke, vrtne zabave i sudjelovalo se u sadnji voćaka. Postojao je problem s nedostatkom prostora, pa se svekoliki kulturni život odvijao u tamošnjim gostionicama. Češka mladež Dežanovca razlikovala se i po tome što je dobro surađivala s domaćom Seljačkom slogom, s kojom je 1940. organizirala zajednički izlet u Miokovićevo. Ta suradnja vidljiva je i iz podatka da je češka mladež Dežanovca dala i manji novčani doprinos za gradnju Seljačkog doma u selu kojim su se kasnije koristili svi seljani.

Udruga mladeži seoskog pomlatka Hercegovac

Mladež Hercegovca nije bila među prvima koja se uključila u seoski pokret mladeži, ali razlog tomu nije njihova slabost već njihova snaga. Hercegovac je između dva svjetska rata imao najbolje organiziran kulturni život od svih seoskih udruga. Imali su sve što im je bilo potrebno za njegovanje svih oblika kulturnog rada. U selu su već 1921. godine osnovali Čehoslovačku besedu, 1923. godine dobili su dopunsku, a 1925. privatnu češku školu, djelovao je Sokol, a 1930. godine bio je otvoren Češki dom, koji je nazvan Masarykovim imenom. Veliku pomoć sva hercegovska kulturna i sportska društva dobivala su od tamošnje mlinarske obitelji Petr, koja je svesrdno podupirala njihov rad u selu. Budući da je u radu Čehoslovačke besede sve funkcioniralo, neki njezini rukovodeći kadrovi u pokušaju osnivanja UMSP-a vidjeli su pokušaj raspada Besede. To je bio razlog što su odnosi između Besede i udruge mladih neko vrijeme bili zamućeni, ali se ta situacija kasnije primirila, svi su spoznali da rade na istim zadacima. To se kasnije pokazalo i na djelu jer su obje udruge mnoge programe organizirale zajednički. Jedna od njih bila je organizacija žetvenih svečanosti 1940. godine.

Među aktivnostima po kojima se hercegovska mladež razlikovala od drugih bila su prigodna predavanja iz češke povijesne, političke i kulturne prošlosti. Ponaјprije su to bila predavanja o Masaryku i Benešu. U modi su bile i brojne čajanke, majske svečanosti te masopusne i katarinske zabave.

Udruga mladeži seoskog pomlatka Brestovac

Brestovac je selo u kojem je udruga mladih u jednom razdoblju imala čak 186 članova. Budući da ni u Brestovcu između dva svjetska rata nije postojao neki društveni dom, bilo je problema kod održavanja većih plesnih zabava jer u selu nije bilo gostionice koja bi primila navedenih broj gostiju. Ipak je taj problem riješen na jedini mogući način: veće prigodne plesne zabave održavale su se istovremeno na tri različite lokacije jer je u selu bilo i toliko gostionica.

Bez obzira na to što u selu nije bilo prigodnog prostora za veće javne nastupe, ipak je u Brestovcu između dva svjetska rata bio razvijen organizirani kulturni rad. Osim Čehoslovačke besede, u selu su djelovali vatrogasno i sokolsko društvo, više glazbenih sastava i paralelna češka škola. Njima se 1937. godine priključila Udruga mladeži seoskog pomlatka. Brojnost njegova članstva bila je dovoljno jamstvo da će mladi toga sela bez većih problema rješavati postojeće probleme. Jedini problem u njihovu radu bili su povremeni manji sukobi s domaćom Čehoslovačkom besedom jer su neki kadrovi Besede smatrali da mladi žele razbiti Besedu. Bila je to mala zavist starijih prema uspjesima mladeži i njihova nekadašnja navika da stariji rukovode, a mladi rade. Ipak su se tijekom vremena ti odnosi primirili, pa su neke programe radili zajednički. Ta je sloga

Slika 2. Dio mladeži Daruvarskog Brestovca 1939. godine

došla do izražaja kada su se sve brestovačke udruge i seljani uključili u izgradnju Češkog doma (1939. – 1941.). Njegovo se planirano svečano otvaranje nakon dovršenja nije održalo jer je izbio rat.

U radu brestovačke mladeži prednjačile su dramska i folklorna grupa, a prije rata pojavila se i pjevačka skupina. Sudjelovali su na svim žetvenim svečanostima. Mnogi brestovački mladići bili su polaznici Prokupekove gospodarske škole, a djevojke polaznice tečaja kuhanja i šivanja.

Udruga mladeži seoskog pomlatka Rašenica

Donja Rašenica selo je između Grubišnog Polja i Ivanova Sela. U njoj je živio veći broj pripadnika češke nacionalne manjine koji su u mnogim slučajevima bili u rodbinskim vezama s obiteljima u Ivanovu Selu. Stoga se i kod njih pojavila želja za osnivanjem neke kulturne udruge koja bi njegovala neke oblike kulturnog života u selu. Budući da nisu imali svoju Čehoslovačku besedu, osnovali su svoju udruhu mladih. Težište njihova rada ograničilo se na rad dramske skupine. Suradivali su s udrugom mladih iz Ivanova Sela, a brojna stručna predavanja povremeno su im držali kulturni djelatnici iz Daruvara. Udruzi mladih u Donjoj Rašenici nedostajao je vodeći kadar, pa se njihov rad održavao zahvaljujući vanjskoj ispomoći.

Udruga mladeži seoskog pomlatka Doljani

Doljani su selo nadomak Daruvara, ali je trebalo uložiti dosta truda da mladi iz toga sela osnuju svoju udruhu. Jedna je prepreka bila u tome što su u Doljanima

nedostajali kadrovi koji bi rukovodili radom te udruge. Drugi se razlog prešućivao. Daruvarska Čehoslovačka beseda bila je najjača takva udruga na ovim prostorima. U njezinu rukovodstvu bilo je utjecajnih pojedinaca, koji su se protivili osnivanju zasebnih udruga mladih u seoskim sredinama jer su to smatrali dijeljenjem beseda. Stoga grad Daruvar nije imao udruhu mladih u sastavu Udruženja seoske pomlatka (USP), ali su u sklopu vlastite besede imali svoju zasebnu udruhu mladih.

U svom kratkotrajnom radu mladež Doljana dobro je surađivala s mladeži Gornjeg Daruvara i Lipovca. Rad doljanske mladeži ograničio se na organiziranje predavanja i uvijekbavanje čeških plesova i pjesama.

Udruga mladeži seoskog pomlatka Golubnjak

Golubnjak ide u red manjih sela, ali zahvaljujući tome što je u selu već ranije postojala Čehoslovačka beseda i paralelna češka škola, postojao je solidan kadar dovoljno osposobljenih članova za kulturnu djelatnost. Nakon osnivanja udruge mladih kulturni život u Golubnjaku dodatno se obogatio. Uz povremena prigodna predavanja, tamošnje djevojke uključile su se u crkveni zbor koji je vodio daruvarski kateheta Filip Homolka. Udruga mladih dobro je surađivala s tamošnjom Besedom i zajednički su uvježbali nekoliko igrokaza. Glavni pokretači svih kulturnih akcija bili su tamošnji češki učitelji. Pred rat mladež Golubnjaka također se uključila u akciju prikupljanja hrane za češke izbjeglice. Imali su i problem oko prostora, pa se njihova aktivnost u ljetnim mjesecima odvijala na otvorenom. Dobro su surađivali s mladeži Doljana i Šibovca.

Udruga mladeži seoskog pomlatka Mali Zdenci

Mladež Malih Zdenaca zajedno je nastupala s mladima iz susjednog sela Orlovac. Udruga mladih u tom selu osnovana je nešto kasnije, jer ni tu nije bilo onih rukovodećeg kadrova koji bi pokrenuli njezino osnivanje. U Malim Zdencima nije bilo ni češke škole, a tamošnja Čehoslovačka beseda, osnovana 1932. godine, nije bila zainteresirana za osnivanje udruge mladih jer je u njoj vidjela konkurenciju. U vrijeme kada je već udruga mladih djelovala, u tamošnjoj školi radila je učiteljica češkog porijekla Slava Žuković Macha²⁹, koja je prije toga radila u češkoj školi u Velikim Zdencima i bila uključena najprije u rad tamošnje Čehoslovačke besede, a nakon

²⁹ Slava Žuković Macha (1905. – 1994.) rodila se u Lipovcu kod Daruvara. Jedna je od prvih učiteljica koje su rođene na ovom prostoru i koja je u međuratnom razdoblju radila kao učiteljica u češkoj paralelnoj školi u Velikim Zdencima. U to je vrijeme u tamošnjoj školi radio Mato Lovrak sa suprugom. Nakon udaje radila je kao učiteljica u hrvatskoj školi u Malim Zdencima. Nakon rata kraće vrijeme radila je u češkoj školi u Velikim Zdencima, a zatim u Hercegovcu. Od 1952. godine do umirovljenja radila je u učiteljskom zvanju u Zagrebu. Poznata je i kao češka pjesnikinja. Svoje prve stihove počela je pisati prije Drugoga svjetskog rata, a objavljivala ih je u češkim dječjim časopisima, novinama i *Češkom kalendaru*. Bila je aktivna i u mirovini, pa je u razdoblju 1970. – 1972. boravila u Bengaziju u Africi, gdje je predavala hrvatski jezik djeci roditelja koji su tada samo obavljali građevinske poslove. Kasnije je živjela u Daruvaru, a zatim u Zagrebu, gdje je i umrla.

dolaska u Male Zdence u tamošnju Besedu. To je bilo dovoljno da se ona u svojoj izvanškolskoj aktivnosti uključi i u rad s mladima i pomogne na tom polju. Njezina se pomoć najviše osjetila u propagiranju češkog tiska i čitanju čeških knjiga. Jednako je tako u školi, u izvannastavnom radu, surađivala s učenicama češke nacionalnosti učeći ih češke pjesme. Dio malozdenačke mladeži prije osnivanja vlastite udruge radio je u Čehoslovačkoj besedi, neki su završili Prokupekovu gospodarsku školu u Daruvaru, tako da je udruga mladih postupno dobivala dobre temelje.

Problem s prostorom imala je i mladež iz Malih Zdenaca i Orlovca. Svoje su igrokaze i plesne zabave imali u jednoj privatnoj gostionici u Orlovcu ili u Hrešićevoj gostionici, na raskrižju u Velikim Zdencima. Svojim radom najviše se isticala dramska skupina, neke su igrokaze uvježbali zajedno s Češkom besedom. U zimskim su mjesecima održavali prigodne zabave od kojih su bile najpoznatije maškarska (mesopusna), katarinska i povremeno nikolinska zabava. U privatnim kućama zimi su održavali predavanja o temama različitih sadržaja, a predavači su bili članovi njihove udruge. U ljetnim mjesecima priređivale su se vrtne zabave (majalusi), od kojih je bila najpoznatija majska vrtna zabava. Dan prije 1. svibnja momci su u šumi nasjekli grane graba (mali majpani), koje su zatim u večernjim satima stavljali, uz pratnju glazbe, pred kuće seoskih djevojaka. Veliki majpan postavili su na neko mjesto okupljanja, pred neku državnu ustanovu ili gostionicu. Za nekoliko tjedana održavala se u Malim Zdencima vrtna plesna zabava na kojoj su se djevojke trebale „odužiti“ za dobivene majpane. Neko vrijeme plaćale su veću ulazninu za takvu zabavu, ali kasnije su sve ulaznine bile izjednačene. Vrtne zabave održavale su se i u ljetnim mjesecima u baščama, uglavnom su to bila prazna kućna mjesta. U proljetnim i ljetnim mjesecima momci su u svojim baščama sadili mlade voćke i brinuli o njima, dok su djevojke uređivale prostor do ulične strane. Na žetvenim svečanostima u Ivanovu Selu 1939. godine nastupili su u povorci na alegorijskim kolima na temu „Vjera u oslobođenje“. Bilo je to vezano za položaj Čeha u Protektoratu. Četiri njihova člana sudjelovala su iste godine na manifestaciji slovenske seljačke mladeži kod Bohinjskog jezera i u prikupljanju pomoći u selu za češke izbjeglice. Tada su prikupili 378 kg pšenice, 348 kg krumpira, 6,5 kg graha i 128 dinara. Dobro su surađivali s mladeži iz Velikih Zdenaca, Poljana i Ivanova Sela.

Za rad malozdenačke mladeži važno je i to što se u njezin rad uključio i dio seoske mladeži drugih nacionalnosti.

Udruga mladeži seoskog pomlatka Poljani

Poljani je manje selo kod Grubišnog Polja u kojem je živio veći broj pripadnika češke nacionalnosti. Neki od njih u međuratnom su razdoblju bili uključeni u rad Čehoslovačke besede Grubišnog Polja koja je u dva navrata radila u tom mjestu.

Zasluge za osnivanje udruge mladih u Poljanima pripada udruzi mladih iz Malih Zdenaca. Od samog početka bilo je vidljivo da u selu nije bilo onog kadra koji bi vodio takvu udругu. Pokazalo se i da je interes za rad u udruzi bio veći kod tamošnjih djevojaka nego kod mladića. To se može djelomično objasniti i činjenicom da se već zveckalo oružjem na granicama tadašnje države. Ipak, u tom kratkom razdoblju teško je bilo očekivati da će ta udругa promijeniti kulturnu sliku sela.

Udругa mladeži seoskog pomlatka Pavlovac

U Pavlovcu su u međuratnom razdoblju glavni nosioci kulturnog i zabavnog života bili pripadnici vatrogasnog društva, glazbeni sastavi, škola, a od 1926. godine i Čehoslovačka beseda. Ipak, u tom radu bilo je povremenih zastoja i zato je odlučeno da se osnuje udругa tamošnje mladeži. Prvi pokušaj iz 1936. godine nije uspio, a kao razlog navodi se nedostatak vodećeg kadra. Posebno se za osnivanje takve udruge zalagala mladež iz Velikih i Malih Zdenaca koja je u Pavlovcu ostvarila više gostovanja s kulturnim programom. Udругa je ipak osnovana 1940. godine. Nakon osnivanja uvježbali su jedan igrokaz koji su odigrali u nekoj privatnoj gostionici, a među gostima navodi se mladež iz Hercegovca i Velikih Zdenaca. Tijekom ljetnih mjeseci njihova plesna skupina uvježbala je jedan narodni ples s kojim je nastupila na žetvenim svečanostima u Hercegovcu. Do kraja 1940. godine mladež je još organizirala čajanku, više predavanja, odigrala još jedan igrokaz i organizirala dvije plesne zabave. U ožujku 1941. godine odigrala je još jedan igrokaz, ali je uskoro izbio rat i prekinuo sve aktivnosti te udruge.³⁰

Tečajevi iz gospodarstva i domaćinstva

Cilj usavršavanja seoske mladeži bio je stjecanje većeg znanja iz gospodarstva kako bi ga unaprijedili u seoskim sredinama. Zbog povijesnih razloga, hrvatsko je ratarstvo zaostajalo za onim zapadnoeuropskim, i to ne samo po pitanju ratarske tehnike nego i po znanju potrebnom za unapređenje ratarstva i stočarstva. Tehnički zaostatak nije se

³⁰ Rat je prekinuo rad svih udruge mladih. Nakon rata u nekim selima nastavljen je njihov rad. Ipak, one se zbog promijenjenih političkih okolnosti nisu dugo održale. O pravom razlogu prestanka njihova rada može se samo nagađati. Službeno, one nisu bile zabranjene, pa su u nekim selima radile i nekoliko godina nakon rata, ali više nisu bile međusobno povezane kao prije rata. U nekim su se selima utopile u rad čehoslovačkih *beseda*. Na selu su se nakon rata promijenile prilike, a promijenila se i politika prema selu. Stariji ljudi izgubili su volju za kulturni rad. U razdoblju 1945. – 1949. velik broj Čeha reemigrirao je u Čehoslovačku, pa je i rad *beseda* bio u zastoju. Da se one ne bi raspale, došla je preporuka da radi jedinstva treba izbjegavati svako izdvajanje ili cijepanje, pa je mladima bilo preporučeno da se uključe u rad *beseda*. To se i dogodilo, pa su se udruge mladih gasile, a *besede* su životarile. Mladi su se sve više uključivali u rad omladinskih organizacija koje su okupljale svu omladinu bez obzira na nacionalnu pripadnost njegovih članova.

mogao nadoknaditi u kraćem vremenu, ali to se dijelom htjelo nadoknaditi stjecanjem novih teorijskih znanja. U to vrijeme takvu je politiku zagovarala i Hrvatska seljačka stranka (HSS), koja je prosvjeđivanjem htjela promijeniti život na selu. Pridošli češki kadrovi brzo su detektirali zaostajanje hrvatskih sela u kojima su živjeli pripadnici češke nacionalnosti i zato su odlučili mijenjati takvo stanje.

Tadašnje niže pučke seoske škole učenicima su iz ostalih područja života, osim čitanja, računanja i pisanja, pružale samo ograničena znanja. Predmet ručnog rada bio je nedostatan da takvi uzrasti ovladaju potrebnim spoznajama u vezi s gospodarstvom. Budući da je većina seoske mladeži nakon završene niže pučke škole ostajala kod kuća, tadašnja sela bila su prepuna mladih, ali nedovoljno osposobljenih za osmišljen život na selu. Prvi iskorak za promjenu takvog stanja bilo je organiziranje povremenih tečajeva u seoskim sredinama na kojima su sudjelovali stručni predavači. Takvi su tečajevi tako postali oblik dopunskog školovanja.

Prvi tako osmišljen tečaj za mladež češke nacionalnosti bio je organiziran u Velikim Zdencima 1927. godine, a među predavačima bili su i stručni učitelji iz Češke. Bio je to početak rada Prokupekove gospodarske škole, koja je do 1930. radila u Velikim Zdencima, a zatim u Daruvaru sve do 1941. godine. Njezini polaznici bili su mladići češke nacionalnosti iz brojnih sela šire daruvarske okolice. Škola je bila dvogodišnja i radila je u zimskim mjesecima.³¹

Tijekom vremena pokazalo se da za dobro seosko gospodarstvo treba i veće znanje seoskih žena. Ni za njih nije bila dostatna samo pučka škola da bi se promijenio život u domaćinstvima u duhu novog vremena. U seoskim sredinama dugo se zadržala određena konzervativnost, žene su bile isključene iz javnog života, na njih se gledalo kao na bića koja trebaju samo rađati djecu, brinuti se za njihov odgoj i obavljati kućanske poslove. Žene su bile i dodatno opterećene poslom jer su, zajedno s muškim članovima, radile i poljske poslove te su se brinule o stoci. Dolaskom obrazovanih kadrova iz Češke taj se odnos prema ženama počeo postupno mijenjati u sredinama u kojima su živjeli pripadnici češke nacionalnosti. U jednom letku iz 1933. godine iz Prokupekove škole pozivale su se djevojke da se uključe u tečajeve iz domaćinstva koji bi djelovali u sklopu škole. U letku je, uz ostalo, pisalo da u „ženi i njenom poslu počiva budućnost naroda jer ona odgaja buduće naraštaje, ona čini temelj zadovoljne obitelji. Željeli bi da sve češke kuće odišu – žare zadovoljstvom i srećom...“

Takvo je stanje na daruvarskom području zatekao i učitelj iz Češke Karlo Herot, koji je nakon natječaja 1934. dobio radno mjesto ravnatelja Prokupekove gospodarske škole u Daruvaru. Brzo je primijetio zanemarenost ženske mladeži, pa je nastao ostvarivati raniju inicijativu da u sklopu postojeće Prokupekove škole organizira

³¹ U ovom radu nije obrađena cijela prošlost ove škole jer je tema rada vezana za razdoblje 1935. – 1941. godine. O njezinu radu 1927. – 1937. vidi zbornik radova: *Deset let Prokúpkovy odborné hospodařské školy v Daruvaru.* (ur. Bohuslav Koblirle), Matice školska, Zagreb, 1938.

tečajeve iz domaćinstva za žensku mladež. Nije se libio i preko tiska otvoreno pisati o podređenosti žena na ovim prostorima. U jednom svojem prilogu u ovdašnjem češkom tjedniku on je, između ostalog, napisao: „... Tko uzdiže ženu – uzdiže i budući rod i buduću generaciju. Tek nakon detaljne analize doći ćemo do spoznaje kakvom važnom karikom u ljudskom društvu je žena i kako nedovoljno, čak veoma malo, smo učinili na njenom uzdizanju. To je skoro sramotno, da se opća pažnja javnosti – a naše posebno – tako maćehinski rješava žensko pitanje, posebno na selu i poslije toliko mnogo godina.“

Prvi takvi tečajevi iz domaćinstva nakon 1933. godine još nisu imali neku ustaljenu koncepciju, pa se reklamiralo da će djevojke učiti kuhati, spremati zimnicu i konzerviranje hrane, obučavati se u ručnim tekstilnim radovima, jednostavnom krojenju i šivanju, društvenom dječjom odgoju, domaćim poslovima (prostiranje stola, posluživanje, pospremanje, pranje i peglanje), osnovama zdravstva, peradarstvu, stočarstvu, mljekarstvu, uzgoju povrća i cvijeća, računanju i pjevanju.

Tijekom tečaja u Daruvaru djevojke iz okolnih sela bile su smještene u internatu koji se nalazio uz postojeću gospodarsku školu. Polaznice su donosile svoju posteljenu, pribor za osobnu higijenu, pribor za jelo i piće i hranu koja se kasnije upotrebljavala u pripremanju obroka za djevojke. One koje nisu dale takvu hranu trebale su plaćati po 6 dinara za dan.

Dolaskom Karla Herota takvi su se tečajevi održavali po nastavnim planovima koji su se primjenjivali na domaćinskim i kuharskim tečajevima u Češkoj. Takvi tečajevi počeli su se održavati u Daruvaru 1935. godine, iste godine kada su se počele osnivati i prve seoske udruge mladih, stoga postoji uska povezanost između tih udruga i polaznika Prokupekove gospodarske škole. Njihov je prepoznatljiv znak, simbol mladih, postala djetelina s četiri lista, čime se ukazuje na vezu između USP-a, UMSP-a te muških i ženskih polaznika Prokupekove škole.

Domaćinski tečaj polazile su djevojke koje su imale završenu nižu pučku školu i bile starije od 16 godina. Njihovu organizaciju pomagale su, osim Prokupekove škole, i Čehoslovački savez, Matica školska i Čehoslovačka beseda Daruvar.

Prema nastavnom planu, tečaj iz domaćinstva sastojao se od praktičkog i teorijskog dijela. U tom radu sve je bilo planirano. Budnica je bila u 5,30 sati, u 7 sati doručak, a 7,30 – 9,30 bila je teorijska nastava. Nakon toga počinjala je priprema ručka; u 12,30 bio je zajednički ručak. Slijedilo je pranje posuđa i pospremanje kuhinje i ručaonice, da bi 14 – 16 sati ponovo bila teorijska nastava. Nakon toga, do 17 sati, bilo je slobodno vrijeme, a zatim je bila priprema večere, koja je bila predviđena za 19 sati. Slijedilo je pospremanje, a u 21 sat išlo se na spavanje. Posjeti polaznicama tečaja dozvoljavali su se samo nedjeljom, a svaki od njih trebalo je prethodno najaviti. Takvi tečajevi trajali su od mjesec do mjesec i pol.

Tablica 2. Nastavni plan teorijske nastave

Redni broj	Nastavni predmeti	Broj sati tjedno
1.	Nauka hrane	2
2.	Nauka o domaćem gospodarenja	2
3.	Mljekarstvo i maslarstvo	2
4.	Peradarstvo	3
5.	Gospodarska pismenost	1
6.	Račun i računovodstvo u domaćinstvu	3
7.	Zdravstvo	
	a) opće	2
	b) žensko	1
8.	Odgjoj	3
9.	Društveni odgjoj	2
10.	Pjevanje	1
11.	Konzervacija voća i povrća	1
12.	Pisanje kuharskih propisa	3

Pred kraj svakog tečaja za polaznice je bila organizirana dvodnevna ekskurzija, najčešće u Zagreb, gdje su posjetile neke zdravstvene i kulturne ustanove, a u Narodnom kazalištu prisustvovala su nekom kazališnom programu.

Na kraju svakog tečaja polaznice su priređivale izložbe na kojima su prikazivale rezultate svojega rada, održale prigodni program te pripremile svečani ručak na koji su bili pozvani njihovi roditelji, predavači, predstavnici svih udruga koje su pomogle tečaj i predstavnici lokalnih vlasti te Čehoslovačkog saveza.

Jedan od problema koji se pojavio tijekom tih tečajeva bio je nedostatak odgovarajućeg prostora za praktičnu nastavu. Taj je problem riješen 1939. godine, kada se taj dio nastave preselio u Češki dom, koji je bio otvoren navedene godine. U razdoblju 1935. – 1940. godine bilo je održano sedam takvih tečajeva, kroz koje je prošlo 178 polaznica iz više od 20 sela. Važnost tih tečajeva najbolje je prikazao najzaslužniji čovjek u radu s mladima – Karlo Herot, koji je rekao da su domaćinski tečajevi za djevojke bili „više učilište“ u kojem su se dobila opća i stručna znanja. „Takvo stručno obrazovanje trebaju naše djevojke kao sol. Selo treba ne samo pametne i obrazovane domaćice nego prije svega (...) obrazovane majke. Samo takve majke koje su dovoljno poučene u svom životnom poslanju i donose sobom iz mladosti u život razumijevanje i ljubav prema domaćinskom poslu – mogu dovesti do obrata prema boljemu na selu. Stoga bi geslo – *Tko uznosi ženu, uznosi i narod* – trebalo vrijediti dvostruko više za naše prilike.“

Život i rad Karla Herota

Rad svih amaterskih kulturnih udruga uvijek se vrednuje po rezultatima njihova rada, pa se i uspjesi ili neuspjesi pripisuju cijelom njegovu članstvu. Često se dobri uspjesi vezuju za rukovodstva takvih udruga jer su uspjele animirati interes za rad u udruzi i zatim dobrim osmišljenim programima postići bolje rezultate nego neka druga slična kulturna društva. Nešto rjeđe uspjeh se pojedinih kulturnih društava vezuje samo za jednu ličnost, iako ima i pojedinaca koji zbog svojih organizacijskih sposobnosti zaslužuju epitet najzaslužnijeg člana u radu neke udruge.

Jedan od takvih dobrih organizatora bio je Karlo Herot (1899. – 1998.) – on nema zasluge samo za rad jedne udruge i ustanove nego je bio inicijator pokreta mladeži češke nacionalnosti u seoskim sredinama na širem daruvarskom prostoru. Njemu je uspjelo u relativno kratkom razdoblju promijeniti način života u seoskim sredinama, a to isto nije uspjelo mnogim kulturnim djelatnicima prije njega. Ovima prvima to nije uspjelo samo zato što su smatrali da su za promjene na selu dostatni samo tečajevi o modernom gospodarenju ne znajući da starije generacije nikad nisu bile sklone naglim promjenama u načinu života. Nasuprot takvima, Karlo Herot, vjerojatno poučen mnogim iskustvima iz Češke, od samog je početka znao da promjene na selu treba provoditi preko mladih naraštaja. Veoma se brzo pokazalo da je to bio pravi put i da su upravo mladi počeli mijenjati ranija stanja na selu.

Slika 3. Karlo Herot i njegova supruga s polaznicima kuharskog tečaja 1940. godine

Životni put Karla Herota veoma je zanimljiv. Rođen je u seljačkoj obitelji s desetero djece. Bio je odličan učenik, pa je nakon osnovne i srednje škole završio Stručnu gospodarsku školu. Kao mladić od 18 godina bio je 1917. godine pozvan u Prvi svjetski, pa je ratovao na talijanskom i zapadnom bojištu.

Nakon završetka rata u Opavi je završio Višu gospodarsku školu i zatim se upisao i u Visoku ratarsku školu u Brnu. Cijelu svoju mladost proveo je u teorijskom usavršavanju, ali se stečenim zvanjem koristio i u praksi, u stočarskim, ratarskim i voćarskim ustanovama.

Uz rad u struci u slobodno vrijeme, angažirao se u radu raznih udruga, a jedna od takvih bilo je vatrogasno društvo. Ujedno je pisao stručne priloge za oko pet tamošnjih časopisa ili novina. Sve navedeno bilo je dobra preporuka da ga se 1934. godine, na temelju raspisanog natječaja, primi za ravnatelja Prokupekove gospodarske škole u Daruvaru.

Dolaskom u Daruvar krajem 1934. godine Karlo Herot nije se zadovoljio time da radi samo kao ravnatelj već se kao volonter uključio u rad nekih daruvarskih udruga, od Čehoslovačke besede preko vatrogasnog društva do tadašnjeg Sokola. Brzo je zapazio brojnost mladih u seoskim sredinama koji su bili izvan rada postojećih udruga, a tamo gdje su se uključili u rad svi su oni bili samo obični članovi, bez mogućnosti da se programi takvih udruga prilagode mladima i njihovim željama. Ta je spoznaja Herota navela da već početkom 1935. godine potakne osnivanje prvih Udruga mladeži seoskog pomlatka (UMSP) u seoskim sredinama. Već nekoliko mjeseci one su se udružile u Udruženje seoskog pomlatka (USP) i time postale nosiocima pokreta mladih u selima u kojima su živjeli pripadnici češke nacionalnosti.

Karlo Herot nije bio samo inicijator tog pokreta nego i glavni kreator programa rada. Ako se uzme u obzir da je taj dio posla bio izvan njegovih obaveza u Prokupekovoj gospodarskoj školi, može se s pravom reći da je to bio čovjek koji je sve svoje slobodno vrijeme posvetio izvanškolskim aktivnostima. Svoj brak zasnovao je tek u zreloj dobi, 1935. godine, kada se oženio Vlastom Sikora. Ona je potjecala iz ugledne daruvarske obitelji u kojoj je također bilo desetero djece. Usavršavala se i kasnije sudjelovala u domaćinskim tečajevima u sklopu Prokupekove gospodarske škole. U njihovu braku rodilo se troje djece. Karlo Herot po mnogočemu se razlikovao od ostalih. Nije pušio ni pio alkohol i puno je svojih predavanja držao na temu štetnosti pušenja i konzumiranja alkohola. Za njega je zemlja bila temelj materijalnog života i zato je isticao da je treba voljeti. Ipak, govorio je da zemlja sama za sebe ništa ne znači, tek radom i brigom oko nje mogu se očekivati njeni plodovi. Herotova je životna filozofija bila da se život svakog pojedinca i cijele ljudske zajednice treba zasnivati na radu. Prema njemu, ljudski život treba počivati na tri temeljna stupa: zemlja – rad – pravda. Čim se jedan od njih uruši, urušava se i život.

U svojem radu Karlo Herot uvijek se borio protiv svih oblika improvizacija u svim oblicima rada. Da do njih ne bi dolazilo u udrugama, prije svakog skupa pi-

smeno je ukazivao što da se radi. Upozoravao je da u zimskim mjesecima prostor u kojem se održavao neki program mora biti ugrijan; ako je to bio sastanak, tražio je da stol za voditelje bude prekriven stolnjakom, na stolu je trebala biti vaza s cvijećem ili zelenilom. Tražio je da izvještaji o radu budu u pisanom obliku, da se vodi zapisnik sa svakoga takvog skupa, davao je naputke oko toga što se treba unositi u zapisnik. Učestalo je ukazivao na to da mladi moraju prednjačiti u radu u svojim sredinama jer u njihovim „žilama kola mlada krv, a u srcu ideal,“ stoga moraju utjecati na sve aktivnosti u selu. On je pripadao krugu onih organizatora koji nisu samo rukovodili mnogim aktivnostima već je i u njima sudjelovao. Zahvaljujući tome, sve su aktivnosti pedantno evidentirali. U njima nalazimo da je Karlo Herot osobno u razdoblju 1935. – 1937. godine održao 135 predavanja (od čega sedam praćenih filmskim materijalom), na kojima su bila 7.964 slušatelja, i 45 javnih govora za 8.935 slušatelja, te da je organizirao šest cjelodnevni tečajeva sa 121 sudionikom, šest večernjih tečajeva sa 124 prisutna i tri jednomjesečna tečaja iz domaćinstva koja su pohađale 72 djevojke. U seoskim sredinama režirao je četiri igrokaza i četiri je puta glumio u nekim igrokazima. U istom razdoblju sudjelovao je na 53 sastanka neke od seoskih udruga mladih i bio u 54 posjeta pojedinim selima tijekom kojih je posjetio 250 obitelji. Godine 1937. organizirao je i ekskurziju u Čehoslovačku. Ako bi se navedenim podacima dodale sve njegove aktivnosti za razdoblje od 1937. – 1941. godine, došlo bi se do nevjerojatno visokih brojki koje i danas zaslužuju duboko poštovanje.³²

Ne zadivljuje samo opseg poslova Karla Herota u razdoblju 1934. – 1941. godine nego i okolnosti u kojima su se obavljali. U to vrijeme bile su još slabe prometne veze između Daruvara i mnogih seoskih sredina, pa je mnoge posjete Herot obavljao biciklom. Takvi posjeti odvijali su se i u večernjim satima, kada više nije bilo javnog prometa, a aktivnosti udruga mladih tijekom radnih dana održavale su se tek nakon završetka svih dnevnih seoskih poslova. Neka sela u kojima su djelovali UMSP-ovi bila su od Daruvara udaljena i više od 20 km, prema njima je vodio loš makadamski put, a prema nekima samo „mekan put“, pa su takva putovanja bila otežana tijekom većeg dijela godine.³³

Karlo Herot bio je uključen i u rad drugih daruvarskih udruga u koje su bili uključeni pripadnici češke nacionalnosti i u svima je djelovao u užim odborima. Time se dodatno smanjilo njegovo slobodno vrijeme i upitno je koliko mu ga je ostalo za obitelj.³⁴

³² O svim aktivnostima Prokupekove škole do 1937. godine vidi: Herot, Karlo (1938), *Poslání Prokúpkovy odborné hospodářské školy v Daruvaru*. U: *Deset let Prokúpkovy odborné hospodářské školy v Daruvaru*. Matice školska, Zagreb.

³³ U svojem sjećanju Herot opisuje posjet Golubnjaku kada se biciklom noću vraćao kući. Zbog kiše i blatnjavog puta, nije se mogao voziti biciklom, pa ga je nekoliko kilometara nosio na leđima.

³⁴ Prema iskazu njegova sina Vratislava Herota danom autoru ovog teksta, troje djece K. Herota nije imalo priliku osjetiti svu očinsku ljubav prema njima jer je on bio veoma malo kod kuće. Često je kući dolazio kasno noću, kada su već spavali, i odlazio na posao kada se još nisu probudili. I mnoge nedjelje nije provodio u krugu obitelji već na nekom sastanku u daruvarskoj okolici.

Po svjetonazoru, Herot je u Češkoj pripadao socijaldemokratima, ali s velikom naklonošću prema seljačkom staležu. Kod njega je bila vidljiva i jaka slavenska ideja, jak duh domoljublja, ali je govorio da jednako tako treba cijeniti zemlju porijekla kao i zemlju u kojoj se živi. Sve je to kod njega bilo iskreno. Od tadašnjih jugoslavenskih stranaka najbliži mu je bio HSS.

Nakon tragičnih zbivanja u Čehoslovačkoj Republici (ČSR) 1938. godine i nakon stvaranja Protektorata Češke i Moravske 1939. godine, započinje novo razdoblje u radu Karla Herota. Nije se mogao pomiriti sa sudbinom svoje matične domovine, pa je u početku među mladima inicirao brojne akcije prikupljanja pomoći za obranu Čehoslovačke, a kasnije pomoći brojnim izbjeglicama. Kao državljanin okupirane države nije se odazvao pozivu da se vrati u matičnu zemlju jer je znao da bi zbog svoje protunacističke djelatnosti vjerojatno izgubio život. Iako je nakon uspostave Protektorata izostala svaka novčana pomoć čeških institucija za češke učitelje i za kulturni rad češke i slovačke manjine, ipak Herot ni u toj novčanoj neimaštini nije klonuo duhom nego je radio kao da se u njegovu životu nije ništa dogodilo.

Nakon što je rat 1941. godine počeo i na ovim prostorima, započelo je sljedeće razdoblje u njegovu životu. Svim češkim udrugama bio je zabranjen rad, a za Herota je nastala dodatna opasnost jer se morao skrivati da ga ne uhite tajne njemačke službe. Iako su ga u dva navrata uhitile vlasti NDH, uvijek mu je uspjelo „pobjeći“, pa se nakon toga skrivao izvan Daruvara u zabačenom zaselku, kamo su rijetko svraćali organi tadašnjih vlasti. Herot je kao antifašist bio u kontaktu s antifašističkim pokretom, ali njegov antifašizam nije bio vezan za komunističku ideologiju nego je isključivo imao oslobodilačka obilježja.

Pred kraj rata, početkom 1945. godine, prilikom jedne neprijateljske ofenzive prema daruvarskim prostorima, Karlo Herot s velikim se brojem izbjeglica preko Mađarske domogao oslobođenog prostora na području Bačke. Nakon završetka rata ponovo se vratio na daruvarsko područje.

Kratko vrijeme nakon rata Herot je radio kao agronom na državnom imanju u Blagorodovcu. Ipak, brojne promjene koje je donosila nova jugoslavenska vlast nisu odgovarale Karlu Herotu, pa se krajem 1945. godine priključio velikom broju Čeha koji su reemigrirali u Čehoslovačku. Otišao je bez obitelji jer je htio naći posao i smještaj za svoju obitelj. Kada je to riješio, pridružila mu se supruga s troje djece. Moglo bi se reći da je Herot u Čehoslovačkoj Republici za svoj rad na daruvarskom području bio nagrađen. Najprije je bio predavač na jednoj zemljoradničkoj školi, a zatim je bio pozvan u Prag, gdje je stupio u službu Zemaljskog narodnog vijeća sa zadatkom da regulira naseljavanje inozemnih Čeha.

Taj relativan miran u njegovu životu prekinut je nakon prevrata u Čehoslovačkoj početkom 1948. godine, a dodatno se pogoršao nešto kasnije, kada je Jugoslavija ušla u sukob s državama Informbiroa. Najprije je bez obrazloženja izgubio radno

mjesto, a drugo mu nije bilo ponuđeno. Njegova se obitelj tada našla u nestašici. Njegova pisma potpredsjedniku čehoslovačke vlade Fierlingeru, s kojim se osobno upoznao 1946. godine, nisu mu pomogla. Između ostalog, Herot je tražio da ga se zaštiti od mnogih laži i da se ne dozvoli da se prema njemu odnose gore nego što je to bilo za vrijeme njemačke okupacije.

Njegovo šikaniranje nastavilo se i sljedećih godina. Pod izgovorom „očišćenja“ bio mu je oduzet njegov osobni automobil i neko vrijeme morao je obavljati i posao fizičkog radnika, pa je dvije godine radio u ljevaonici željeza. Njegova je krivica bila samo u tome što je neko vrijeme živio u Jugoslaviji. Teško je izbrojiti koja je sva radna mjesta u tom razdoblju promijenio.

Nešto bolje prilike u njegovu životu dogodile su se nakon Staljinove smrti 1953. godine. I nakon toga promijenio je više radnih mjesta, ali su ona već bila vezana za njegovo zvanje. U mirovinu je otišao 1959. godine. Budući da su njegova djeca tada još studirala, da bi im omogućio školovanje, i kao umirovljenik obavljao je razne poslove, dok je njegova supruga šivala „na crno“. Njihova su im se djeca na tom trudu odužila i sve troje završilo je visokoškolske studije.

Godine 1993. sa suprugom je otišao u starački dom u kojem je njegova supruga umrla 1994. godine, dok je Karlo Herot umro 1998. godine. Na njihovu nadgrobnom spomeniku stoji samo napis: OBITELJ HEROT.

Ime Karla Herota u daruvarskom je kraju zaboravljeno. Tome su pridonijeli poslijeratni rukovodeći kadrovi Čehoslovačkog saveza u kojem više nije bilo prijateljih ljudi nego su to bile generacije stasale u ratu. Vjerojatno pod utjecajem tadašnjih državnih vlasti, na ljude koji su djelovali prije rata gledalo se sa sumnjom, tako da im ni Herot više ništa nije značio. Nažalost, ni oni kadrovi Saveza iz kasnijeg razdoblja, kada se već drugačije gledalo na poslijeratnu prošlost, nisu osjećali potrebu da mu barem zahvale za sve ono dobro što je učinio za pripadnike češke nacionalne manjine na širem daruvarskom području. Bio je to divan čovjek kojem bi se i danas trebalo diviti.

Zaključne misli: Seoska mladež nekada i danas

Ljudska zajednica neprestano se mijenja i razvija, nove spoznaje mijenjaju one koje su preživjele, ali se zadržavaju one koje su korisne. Mnogo toga iz pokreta mladeži pripadnika češke nacionalne manjine mogle bi se primijeniti i danas, ali danas na selu vladaju sasvim druge okolnosti nego nekada.

Najveća promjena u selima ovih prostora jest u tome što znatno pao broj mladih. U zadnjih pola stoljeća, zbog raznih razloga, mladi naraštaji nisu više ostajali na selu nego su nastavili školovanje i nakon toga se zapošljavali u gradskim sredinama. Na selu je ostao živjeti samo manji broj mladih, i to uglavnom onih koji su s teškoćama

završavali i osnovnu školu. Time je selo izgubilo ne samo kvalitetan kadar nego se moralo zadovoljiti onim koji je ostao, od kojeg je bilo teško očekivati velik interes za kulturni život na selu.

Osim što su se osipali po brojnosti, kadrovi koji su ostali živjeti na selu nisu više bili toliko ovisni o raznim tečajevima iz gospodarstva jer danas postoje mnoga sredstva informiranja koja omogućuju da se steknu takva znanja. Bilo kako bilo, mora se priznati da ugled seoske mladeži nije na visokoj razini, o čemu svjedoči žalosna spoznaja da danas seoski mladići nisu poželjni prosoci, stoga mnogi ostaju neoženjeni. Prošla su vremena kada je mladić „s grunтом“ visoko kotirao u svakoj seoskoj sredini ili kada je djevojka „s grunтом“ imala mnogo prosaca. Danas se po tom pitanju situacija potpuno promijenila, svaka seoska djevojka prije će izabrati nekog siromašnog momka u gradu nego najbogatijeg momka u selu. Posljedica takvog stanja jest to da je broj seoske djece u stalnom padu, u nekim se selima zatvaraju niži razredi osnovnih škola. Taj trend stalno se nastavlja, pa u skoroj budućnosti prijeti opasnost od nestanka nekih sela. S obzirom na to da se i u gradovima gase industrijski proizvodni pogoni, ne treba biti veliki prorok da se ustvrdi da ni gradsku mladež ne očekuje svijetla budućnost. Pogrešnom politikom (pretvorbom) uništeni su nepotrebno neki proizvodni pogoni, uništavaju se i naša sela, pa će prava kriza početi kada selo više ne bude moglo zadovoljavati potrebe za hranom jer će biti uništeno. Ni uvoz tada neće spasiti situaciju jer većina stanovništva neće biti kupovno sposobna zadovoljiti svoje životne potrebe. Iz povijesti čovječanstva, u teškim razdobljima, uvijek je na prvome mjestu bio problem nedostatka hrane. Stoga sve naše vlade snose krivicu za maćehinsku politiku prema selu, sve su one pilile granu na kojoj sjede. Nažalost, nema danas političara formata jednog Stjepana Radića koji bi im na to ukazao, a nema ni političara koji su čitali Radića i njegove poruke. Oslanjati se samo na „izvlačenje sredstava“ iz europskih fondova dosta je naivno, jer se zaboravlja da taj mamac privlači sve europske zemlje. Nitko od takvih ne pita se tko će puniti tu veliku „europsku vreću“ iz koje se žele ta sredstva izvlačiti. Očekivati da će je neke države puniti, a neke iz nje samo izvlačiti nije realno. U najboljem slučaju, dobit će se onoliko koliko je tko novca u nju stavio, pa je upitno tko dobiva, a tko gubi. Sigurno dobiva brojna birokracija EU visokim naknadama koje plaćaju svi europski porezni obveznici. A tko su gubitnici, vidjet će se već za nekoliko godina.

Sve udruge mladeži pripadnika češke nacionalne manjine u razdoblju 1935. – 1941. bile su s područja današnje Bjelovarsko-bilogorske županije, pa bi se danas lako mogle napraviti usporednice između nekadašnjega i današnjega stanja. Nažalost, današnja preostala mladež na selu možda bi mogla imati bolje uvjete za njegovanje kulturnog i zabavnog rada kada bi im se omogućio taj rad te kad im se ne bi stavljale prepreke koje su dovele do zamiranja zabavnog života u seoskim sredinama. I ranije su omladinske organizacije nestale, mladež je uvučena u političke stranke, ali ne da

obnaša neke funkcije nego da služi kao kulisa i da plješće stranačkim liderima. Stoga danas nema rješenja tog problema, ne postoji neki zajednički recept, to je problem svih seoskih sredina – trebalo bi ga rješavati umjesto da ga se stavlja pod tepih.

Poslijeratne i današnje češke besede bile su samo mali nadomjestak mladima u zadovoljavanju njihovih kulturnih potreba na selu. Ipak, u njihovu se aktivnost uključio samo manji broj mladih koji uglavnom nastupaju u folklornim ili dramskim skupinama, ali su opet, kao i nekada, izostavljeni iz rukovodstva tih udruga.

Literatura

- [1] Herout, Václav (2005.). *Náš venkovský dorost (1935-1941)*, Jednota, Daruvar.
- [2] Protokol sjezdu Čechoslováků (1924.). U: *Almanach Československého svazu v Kralovstvi SHS* (ur. Karol Lilge). Beograd: Česloslovački savez u Kraljevini SHS.
- [3] Herot, Karlo (1938.), Poslání Prokúpkovy odborné hospodářské školy v Daruvaru. U: *Deset let Prokúpkové odborné hospodářské školy v Daruvaru* (ur. Bohuslav Kobrle), Zagreb: Matica školska, str. 47-80.
- [4] Herout, Vjenceslav (2012., 2013.), 150. godišnjica sokolskog pokreta. U: *Vrela*. Daruvar: Ogranak Matice hrvatske, br. 38 i 39.
- [5] Herout, Václav (2012.), Nebude zapomenut, kdo na sebe zapominá. U: *Přehled*. Daruvar: Jednota, br. 30.
- [6] Herout, Václav (2013.), Náboženství a Češi v Chorvatsku. U: *Přehled*. Daruvar: Jednota, br. 31.
- [7] Herout, Václav (2014.), Vztah Čechů na území Jugoslávie ke staré vlasti v letech 1938-1941. U: *Přehled*. Daruvar: Jednota, br. 32.
- [8] Herout, Vjenceslav; Lipovac, Marijan (2009.), *Biskup Josip Salač*. Požega: Biskupski ordinarijat Požega.

Czech Rural Youth (1935–1941)

Summary

The cultural life of members of Czech national minority in Croatia is very complex. It may be followed through diverse customs marking everyday life, as well as through the work of various cultural societies and institutions. Though researchers from the present Czech Republic have already recorded several aspects of cultural life, there is still a lack of surveys on the contribution of individual cultural societies to the nurturing of the cultural heritage of members of Czech national minority. This paper focuses on the operation of a part of rural youth that became not only a strong link to other cultural associations of members of Czech national minority, forming together with them a whole, but also the propagator and holder of Czech culture in the area of the present Bjelovar-Bilogora County.

Organised independent work of members of rural youth commenced later, after they had gained useful experience in Czech *besede* (associations) under the patronage of senior generations. Since they were not satisfied with this type of relationship, and sometimes not even with the content of the work itself, young people decided to start their independent activity. The first such association, named Rural Junior Youth Society, was established in 1935 in Lipovac (Ljudevitino Selo) near Daruvar. Subsequently, further associations of the kind were established in the wider Daruvar area, in villages where the majority of the population were members of Czech national minority. In the period 1935–1941, in the wider Daruvar area, fifteen such associations were established; in 1940, they numbered 920 members, which made around 60 members per village. Though every association had a leadership of its own and was independent, they were all united within the common Rural Youth Association, which also had a common management led by Karlo Herot, teacher and chairperson, who was the chief initiator of establishing rural youth associations and the leading creator of their policies.

These youth associations were the moving force of the cultural life and work in their midst. It was possible to follow their operation until the outbreak of World War Two in 1941.

Keywords: Rural Junior Youth Society; Rural Youth Association; Karlo Herot; Czecho-Slovak Union; Prokúpkova economic school; harvest festival.

Dr. sc. Vjenceslav Herout, profesor povijesti u mirovini
Petra Preradovića 65, HR - 43500 Daruvar
vjenceslav.herout@bj.t-com.hr